

Nd.

29. Frumvarp til laga

um fræðslu barna.

Frá meiri hl. menntamálaneftndar.

I. KAFLI Hlutverk barnaskóla.

1. gr.

Barnaskólar skulu leitast við að haga störfum í sem fyllstu samræmi við eðli og þarfir nemenda sinna, hjálpa þeim að öðlast heilbrigð lífsviðhorf og hollar lífsvenjur, vera á verði um líkamshreysti beirra og veita þeim tilsogn í lögskipuðum námsgreinum, hverjum eftir sínum þroska.

II. KAFLI Skólaskylda.

2. gr.

Skylt er að halda barnaskóla í öllum skólahverfum landsins fyrir börn á aldrinum 7—13 ára, sbr. þó 3. gr., og er öllum börnum á þessum aldri skylt að sækja skóla, nema undanþága hafi verið veitt samkv. 3. og 5. gr.

Pegar tilgreindur er aldur barna í lögum þessum, miðast hann ávallt við það almanaksár, er þau ná nefndum aldri.

3. gr.

Nú sækir skólanefnd í skólahverfi í sveit um, að skólaskylda hefjist ekki í skólahverfi hennar fyrr en við 8, 9 eða 10 ára aldur, og getur fræðslumálastjórn þá veitt undanþágu að fengnum meðmælum námsstjóra.

Þar, sem bessi ráðstöfun hefur verið gerð, skulu heimilin annast og kosta fræðsluna frá sjö ára aldri barnanna, unz skólaskylda hefst í hverfinu, en hlíta um hana eftirliti kennara skólahverfisins.

Nú er vanrækt fræðsla yngri barna í skólahverfi, þar sem undanþága hefur verið veitt, og eigi um bætt þrátt fyrir áminningu fræðslumálastjórnar, og getur hún þá numið undanþáguna úr gildi.

4. gr.

Heimilisfaðir skólaskylds barns ber ábyrgð á, að það hljóti lögmælta fræðslu og sækji lögskipuð próf.

5. gr.

Undanþegin frá að sækja almenna barnaskóla eru:

- a. börn, sem sækja viðurkennnda einkaskóla;
- b. börn, sem hafa fengið leyfi skólanefndar og skólastjóra til að stunda nám utan skólans, en skytt er þeim að koma til viðtals eða prófs í skólann, þegar skólastjóri óskar þess;
- c. börn, sem að dómi hlutaðeigandi kennara, skólastjóra og skólalæknis skortir hæfileika til þess að stunda nám i almennum barnaskóla;
- d. börn, sem að dómi sömu aðila spilla góðri reglu í skólanum og eru miður heppilegt fordæmi öðrum börnum;
- e. börn, sem að dómi skólalæknis hafa eigi heilsu eða önnur líkamleg skilyrði til að stunda venjulegt barnaskólanám.

6. gr.

Þeim börnum, sem um getur í c-, d- og e-liðum 5. gr., skal séð fyrir vist í skóla eða stofnun, sem veitir þeim uppeldi og fræðslu við þeirra hæfi.

Heimilt er fræðslumálastjórn að ákveða þessum börnum námstíma einu eða tveimur árum lengri en öðrum börnum.

7. gr.

Nú kemur barn að ástæðulausu ekki til innritunar, þegar því er skytt, og skal þá skólanefnd áminna forráðaman Þess, svo fljótt sem auðið er. Láti hann eigi skipast við þá áminningu, varðar það dagsektum, er nemi 5—10 kr. á dag eftir úrskurði valdsmanns (í Reykjavík sakadómara), talið frá þeim degi, er áminningin var gerð.

Nú vanrækir barn, sem innritað er í skóla, skólasókn til muna, þrátt fyrir umvöndun skólastjóra það við það og forráðaman Þess, og skal þá skólanefnd áminna forráðaman barnsins. Leggist vanrækslan eigi af að heldur, varðar hún dagsektum, er nemi 5—10 kr. eftir úrskurði valdsmanns fyrir hvern vanræksludag, talið frá áminningu skólanefndar.

Ef heimilið á sannanlega sök á vanrækslunni, má barnaverndarnefnd taka barnið af heimilinu og ráðstafa því utan þess, en sannist það, að heimilið fái eigi ráðið við vanræksluna, er henni skytt að vista barnið í stofnun eða á öðru heimili, er nefndin ber traust til.

III. KAFLI

Skólaskipan og skólahúsnaði.

8. gr.

Hver sýsla og hver kaupstaður er fræðsluhérað, þó skal sameina tvær sýslur í eitt fræðsluhérað svo og hrepp eða hluta úr hreppi fræðsluhéraði annarrar sýslu, þegar fræðslumálastjórn mælir svo fyrir. Leita skal þó álits hlutaðeigandi sýslunefnda eða hreppsnefnda, áður en slik sameining er ákveðin. Hvert fræðsluhérað er eitt eða fleiri skólahverfi, og er einn barnaskóli í hverju skólahverfi.

9. gr.

Fræðslumálastjórn mælir fyrir um, hvernig fræðsluhéraði skuli skipt í skólahverfi, þó skal hún ávallt leita álits hlutaðeigandi fræðsluráðs eða fræðsluráða, áður en skipting eða sameining hverfa er ákveðin.

10. gr.

Í hverju skólahverfi skal vera skólahús á hentugum stað, og fullnægi það þörfum fyrir barnaskólahald í hverfinu. Fræðslumálastjórn setur reglur um lágmarkskröfur til skólahúsnaðis.

11. gr.

Eigi er heimilt að leyfa notkun skólahúsnæðis, nema samþykki skólanefndar og skólastjóra komi til.

12. gr.

Heimangönguskólar skulu vera þar, sem staðhættir leyfa, en þar, sem heimangöngu verður ekki við komið sökum mikilla vegalengda, skal reisa heimavistarskóla og keppa að því, að skólahverfi þeirra verði svo fjölmenn, að fullkomið starf verði við þá fyrir tvo fasta kennara að minnsta kosti.

13. gr.

Öll skólahús skulu gerð samkvæmt uppdrætti, er fræðslumálastjórn samþykkir. Enn fremur verður samþykki hennar að koma til um skólastað og skólalóð.

14. gr.

Ríkissjóður greiðir allt að helmingi stofnkostnaðar heimangönguskóla, en þrjá fjórðu hluta stofnkostnaðar heimavistarskóla. Hlutaðeigandi sveitarfélög greiða hinn hlutann. Séu tveir eða fleiri hreppar eða hluti úr hreppi um sama skóla, greiða þeir stofnkostnaðinn í hlutfalli við samanlagðan tekju- og eignarskatt íbúanna. Ríkisstyrkurinn er bundinn því skilyrði, að skólalóðin sé eign skólahverfisins eða afnotarétturinn tryggður með óuppsegjanlegum leigusamningi.

Hverju skólahúsi skal fylgja íbúð fyrir skólastjóra, 3 herbergi og eldhús að minnsta kosti. Heimavistarskólum skal einnig fylgja íbúð eða íbúðir fyrir kennara. Íbúðir skólastjóra og kennara teljast með í stofnkostnaði skóla svo og nauðsynlegustu skólahúsgögnum.

Í skólahverfum, þar sem svo hagar til, að börn geti ekki sótt heimangönguskóla, nema þeim sé ekið til og frá skólastað, er heimilt að greiða styrk til kaupa á skólabíl, er nemi allt að þremur fjórðu hlutum kostnaðarverðs.

15. gr.

Viðhald skólahúsa og skólahúsgagna er sveitarfélögum skylt að annast samkvæmt reglum, er fræðslumálastjórn setur.

IV. KAFLI

Kennrarar.

16. gr.

Fastir kennrarar við barnaskóla eru embættismenn ríkisins og taka laun samkvæmt launalögum.

17. gr.

Engan má setja eða skipa kennara við barnaskóla, nema hann hafi lokið viðurkenndu kennaraprófi, sé eigi haldinn nænum sjúkdómi og hafi óflekkað mannorð.

18. gr.

Kennara er skylt að kenna að jafnaði 36 kennslustundir á viku, en á því skólaári, sem kennari verður 55 ára, skal fækka skyldustundum hans um 6 á viku og um aðrar 6, er hann verður sextugur.

Kennslustundafjöldi skólastjóra skal ákveðinn í erindisbréfi.

Þegar nefnd er kennslustund í lögum þessum, er ætið átt við 40 mín. kennslustund.

19. gr.

Kennari, sem skipaður er, settur eða ráðinn til starfs við barnaskóla, skal gegna því samkvæmt erindisbréfi, er fræðslumálastjórn setur.

20. gr.

Geti kennari ekki stundað starf sitt við skóla sakir veikinda, skal greiða forfallavinnu fyrir hann samkv. reglum, er fræðslumálastjórn setur.

21. gr.

Skólastjóri fer i skóla sínum með umboð fræðslumálastjórnar og skólanefndar gagnvart kennurum skólans, nemendum og forráðamönnum þeirra.

Hann stjórnar öllu starfi skólans eftir gildandi lögum og reglum og ber ábyrgð á því gagnvart fræðslumálastjórn og skólanefnd.

Skólastjóri hefur umráðarétt yfir húsnæði skólans og munum, en getur þó ekki ráðstafað þessu á sitt eindaemi nema í þágu skólastarfsins.

Skólastjóri á sæti á fundum skólanefndar og hefur þar málfrelsi og tillögurétt.

Skólastjóri ræður stundakennara og starfsfólk í samráði við skólanefnd.

22. gr.

Í skóla með 10—20 föstum kennurum er skólastjóra heimilt í samráði við skólanefnd að ráða einn af kennurum skólans sem yfirkennara. Verði hann skólastjóra til aðstoðar og gegni störfum hans, er þörf krefur. Séu 20 kennrarar eða fleiri við sama skóla, skal ráða yfirkennara á sama hátt. Kennslustundafjöldi yfirkennara skal ákveðinn í samráði við fræðslumálastjórn, er setur þeim erindisbréf. Laun yfirkennara skulu ákveðin í launalögum.

23. gr.

Í skóla með 20 kennurum eða fleiri getur skólastjóri í samráði við skólanefnd ákveðið, að skyldustundir kennara skuli vera færri en 36 á viku gegn öðru starfi í þágu skólans.

24. gr.

Tölu fastra kennara skal miða við það, að 25 börn komi á hvern kennara, sem kennir fulla kennslu í 6 mánuði, en þessi barnafjöldi eykst í réttu hlutfalli við lengingu kennslutímans.

Nú eru fastir kennrarar við skóla færri en barnafjöldinn segir til um, en barnafjöldinn þó minni en svo, að skólinn eigi kröfu á kennara til viðbótar, og má þá greiða styrk vegna stundakennslu í hlutfalli við þann barnafjölda, sem umfram er. — Ef nefnd umframtala nær helmingi þess barnafjölda, sem föstum kennurum er ætluð, er fræðslumálastjórn heimilt að setja fastan kennara.

25. gr.

Heimilt er fræðslumálastjórn að flytja kennara milli skóla, ef starf hans verður óþarf við þann skóla, er hann hefur starfað við, eða aðrar knýjandi ástæður verða til þess. Ekki má lækka laun kennara né skerða hlunnindi hans við slíkan flutning.

V. KAFLI

Fræðsluráð og skólanefndir.

26. gr.

Í hverju fræðsluhéraði skal vera fræðsluráð skipað 5 mönnum. Í kaupstöðum skulu 4 þeirra kosnir hlutfallskosningu af nýkosinni bæjarstjórn, en utan kaupstaða af sýslunefnd. Séu 2 sýslur í fræðsluhéraði, kýs hvor sýslunefnd tvo fræðsluráðsmenn. Fræðslumálastjórn skipar einn mann, og skal hann vera formaður. — Hlutverk fræðsluráðs er að hafa á hendi stjórn sameiginlegra skólamála fræðsluhéraðsins. Fræðslumálastjórn setur fræðsluráði erindisbréf. Þar sem fræðsluhérað og gagnfræðahérað falla saman, getur fræðslumálastjórn falið gagnfræðaráði störf fræðsluráðs.

27. gr.

Í hverju skólahverfi skal vera skólanefnd skipuð þremur mönnum. Skulu tveir þeirra kosnir hlutfallskosningu af nýkosinni sveitarstjórn, en fræðslumálastjórn skipar einn, og skal hann vera formaður. Ef tveir eða fleiri hreppar eru í skólahverfi, setur fræðslumálastjórn reglur um kosningu skólanefndar, sem má þá vera skipuð 5 mönnum. Varamenn skulu kosnir samtímis aðalmönnum. Kjörtímabil skólanefnda og fræðsluráða skal vera hið sama og sveitarstjórna, og um kjörgengi skulu sömu reglur gilda.

28. gr.

Formaður kallað skólanefnd til funda, svo oft sem þurfa þykir. Skyld er honum að kveðja nefndina saman, ef einn nefndarmanna eða skólastjóri óskar þess. Skólastjóri skal ávallt boðaður á fundi skólanefndar. Skólanefnd getur enga ályktun gert, nema meiri hluti hennar sé á fundi. Allar ályktanir skulu ritaðar í gerðabók. Enginn skólanefndarmanna hefur atkvæðisrétt um þau mál, er varða hann sjálfan.

29. gr.

Skólanefnd skal sjá um, að öll skólastjórd børn í skólahverfinu njóti lögboð- innar fræðslu. Hún semur samkvæmt fyrirmælum fræðslumálastjórnar skýrslu um þau børn í skólahverfinu, sem sækja ekki hinn almenna barnaskóla.

30. gr.

Þegar kennarastaða losnar í skólahverfinu, skal skólanefnd tafarlaust tilkynna það fræðslumálastjórn, sem auglýsir stöðuna, ef fyrirvari er nægur. Purfi hins vegar að setja kennara fyrirvaralítið, getur fræðslumálastjórn sett hann í samráði við skólanefnd án undangenginna auglýsingar, en auglýsa skal þá stöðuna á næsta ári.

31. gr.

Skólanefnd veitir viðtöku umsóknum um kennarastöður og skal, er fjöldi umsókna leyfir, tilnefna eigi færri en two umsækjendur um hverja stöðu, er hún telur helzt koma til greina. Skyld er skólanefnd að leita álíts skólastjóra um umsækjendur, ef velja á kennara, en námsstjóra, ef velja á skólastjóra. Verði ágreiningur um umsækjendur innan skólanefndar eða milli skólanefndar annars vegar og skólastjóra eða námsstjóra hins vegar, getur hver aðili um sig gert tillögur til fræðslumálastjórnar. Tillögur skólastjóra og námsstjóra eru forgangstillögur. Rökstudd greinargerð skal ávallt fylgja tillögum skólanefndar, skólastjóra og námsstjóra um val manna í kennarastöður.

32. gr.

Skólanefnd annast um, að skólinn hafi allan nauðsynlegan aðbúnað, svo sem húsnæði, skólalóð, leikvelli, kennslutæki og innanstokksmuni. Sér hún í samráði við skólastjóra um viðhald alls þessa og aukningu eftir þörfum.

33. gr.

Skólanefnd gerir tillögur til sveitarstjórnar um fjárframlög til skólahalds. Verði ágreiningur milli þessara aðila um fjármál skóla, skal hann lagður undir úrskurð fræðslumálastjórnar. Skólanefnd annast um samningu skýrsla og reikninga samkvæmt fyrirmælum fræðslumálastjórnar. Erindisbréf fyrir skólanefndir skal gefið út af fræðslumálastjórn.

34. gr.

Kostnaður við störf skólanefnda greiðist úr sveitarsjóði.

35. gr.

Í Reykjavík skal vera sérstakur fræðslufulltrúi, og skal hann hafa á hendi þær framkvæmdir, sem skólanefndum fræðsluhéraðsins er skyld að annast samkvæmt

lögum þessum, svo og önnur störf, er fræðslumálastjórn kann að fela honum, allt samkvæmt erindisbréfi. Fræðslufulltrúi skal skipaður af fræðslumálastjórn að fengnum tillögum fræðsluráðs. Laun hans skulu ákveðin í launalögum, en bæjarsjóður greiðir skrifstofukostnað hans.

VI. KAFLI

Kennsluskipan og starfstími skóla.

36. gr.

Hver barnaskóli skiptist í tvær deildir, yngri deild og eldri deild. Til yngri deildar teljast skólaskyld börn innan 10 ára aldurs í upphafi skólaárs, en til eldri deildar 10 ára börn og eldri.

37. gr.

Í yngri deild skal kenna eftirtaldar námsgreinar: íslenzku, skrift, reikning, áttahagafraði, handavinnu, leikfimi og söng.

Í eldri deild skal kenna: íslenzku, skrift, reikning, kristin fræði, Íslandssögu, landafræði, náttúrufræði, teiknun, handavinnu, söng, leikfimi og sund.

Auk þessa er heimilt að kenna eitt erlent mál hinn síðasta vetur eldri deildar þeim börnum, sem bezt eru að sér í móðurmáli. Nánari ákvæði um skiptingu námsefnis og niðurröðun þess skulu sett i námisskrá, er fræðslumálastjórn gefur út.

38. gr.

Í yngri deild skal ætla börnum að jafnaði 21 kennlustund á viku, en í eldri deild 33.

39. gr.

Skólar í kaupstöðum og þorþum með 1000 íbúa eða fleiri skulu starfa sem næst 9 mánuði á ári. Aðrir heimangönguskólar og heimavistarskólar skulu starfa eigi skemur en 7 mánuði á ári. Nánari ákvæði um starfstíma skóla og skólagöngu barna skal setja í reglugerð hvers skóla.

40. gr.

Í heimavistarskólum er heimilt að skipta námtímanum í tvennt milli deilda þannig, að hvert barn fái a. m. k. $3\frac{1}{2}$ mánaðar kennslu, enda fylgist kennarinn með heimanámi barnanna þann tíma, sem þau sækja ekki skólann að vetrinum. Þar, sem þörf krefur og þess er óskað af skólanefnd, má hafa allt að tveggja mánaða námsskeið við heimavistarskóla haust og vor fyrir 7–9 ára börn.

41. gr.

Lögboðin leyfi í barnaskólum landsins skulu vera þessi: afmælisdagur forseta Íslands, 1. desember, jólaleyfi frá 20. desember til 7. janúar, að báðum dögum meðtöldum, öskudagurinn, páskaleyfi, dymbilvikan og til 3. i páskum, sumardagurinn fyrsti, 1. maí og hvítasunnuleyfi frá laugardegi til þriðjudags að báðum dögum meðtöldum. Í reglugerðum einstakra skóla má auk þessa ákveða, að leyfi sé veitt einn dag í mánuði hverjum.

VII. KAFLI

Próf.

42. gr.

Próf í kunnáttu og leikni allra prófskyldra barna skal halda að vorinu ár hvert. Prófskyld eru öll börn á aldrinum 8–13 ára, nema gildar ástæður hamli. Skulu slikar ástæður skilgreindar nánar í prófreglugerð, er fræðslumálastjórn gefur út.

43. gr.

Öll próf nema lokapróf yngri og eldri deildar (próf yngri barna og barnapróf) skal hver skóli um sig annast að öllu leyti. Skylt er ávallt að hafa próf í íslenzku, skrift og reikningi, en í öðrum greinum eftir því, sem ákveðið verður í prófreglugerð.

Próf 10 og 13 ára barna, þ. e. lokapróf beggja deilda, skulu fara fram undir eftirliti prófdómenda, skipaðra af fræðslumálastjórn til fjögurra ára í senn að fengnum tillögum námsstjóra. Skulu þetta vera landspróf að minnsta kosti í íslenzku og reikningi, og annist fræðslumálastjórn val og útsendingu verkefna.

44. gr.

Barn, sem flyzt úr yngri deild í eldri deild, skal vera sәemilega læst, geta skrifsað einföld orð skýrt og hreinlega, hafa náð nokkurri leikni í meðferð einskonartalna og kunna skil á algengustu fyrirbrigðum, sem koma fyrir í nánasta umhverfi þess. Í prófreglugerð skal tekið fram, hvernig þessar lágmarkskröfur skulu metnar í einkunnum.

45. gr.

Til barnaprófs er krafizt: 1) Að geta lesið móðurmálið skýrt og áheyrilega með gallalitlum framburði og sagt munnlega frá því, sem lesið er. Að geta gert skriflega, nokkurn veginn ritvillu- og mállytalausa grein fyrir kunnugu efni. Að geta leyst sәemilega úr réttritunarverkefni, þar sem fyrir koma dәemi um helztu undirstöðureglur íslenzkrar réttritunar. Að kunna utan bókar nokkur íslenzkvæði, einkum ættjarðarljóð og söngljóð, geta greint frá efni þeirra með eigin orðum og vita nokkur deili á höfundum þeirra. 2) Að skrifa læsilega og hreinlega rithönd. 3) Að kunna fjórar höfuðgreinar reiknings með heilum tölum og höfuðatriði almennra brota, tugabrota og prósentureiknings og að sýna nokkura leikni í því að beita þeirri kunnáttu til úrlausnar einföldum dænum, sem koma fyrir í daglegu lífi, m. a. til að reikna út óbrotið flatarmál. Um prófkröfur í öðrum lögboðnum námsgreinum skulu sett ákvæði í prófreglugerð jafnframt ákvæðum um, hvernig meta skuli í einkunnum lágmarkskröfur til að standast próf.

46. gr.

Heimilt er skólanefnd að fengnum meðmælum skólastjóra og kennara að leyfa 12 ára barni að ganga undir barnapróf. Sett skal í prófreglugerð, hvaða einkunn barn, er slíkt leyfi fær, skal ná i höfuðgreinum, svo og aðaleinkunn til þess að standast prófið. Skulu þessar einkunnir vera miklum mun hærri en lágmarks-einkunnir 13 ára barna.

47. gr.

Einkunnastigi í barnaskólum skal vera 0—10, og má skipta hverjum heilum í 10 hluta

48. gr.

Nú kemur prófskylt barn að ástæðulausu ekki til prófs, og má þá prófa það á heimili þess á kostnað heimilisföður eða leita aðstoðar lögreglustjóra, til þess að barnið verði prófað.

49. gr.

Börn, sem standast ekki tilskilin próf um 10 og 13 ára aldur, skulu að jafnaði sitja ári lengur í hvorri deild, sem um er að ræða, og þreyta prófið ári síðar (sbr. þó 5. gr. c-lið). Standist þau það ekki þá, skulu gilda um þau sérstök reglugerðar-ákvæði, er fræðslumálastjórn setur.

50. gr.

Kostnaður við próf greiðist úr sveitarsjóði. Prófdómendum skal greitt sama kaup og stundakennurum.

VIII. KAFLI Kennslueftirlit.

51. gr.

Landinu er skipt í 6 eftirlitssvæði hið fæsta, og skal vera einn námsstjóri fyrir hvert þeirra. Skulu námsstjórar hafa eftirlit með kennsluskipan, kennslu-aðferðum og árangri kennslunnar. Enn fremur skulu þeir annast leiðbeiningar um skóla- og uppeldismál hver í sínu umdæmi. Skal hlutverk námsstjóra nánar tiltekið í erindisbréfi, er fræðslumálastjórn setur.

IX. KAFLI Kostnaður við skólahald.

52. gr.

Hin lögskipaða fræðsla skólastyldra barna í opinberum skólum veitist ókeypis. Laun fastra kennara greiðast samkvæmt launalögum og styrkur til stundakennslu samkvæmt síðari málsgr. 24. gr. Við heimavistarskóla greiðir ríkissjóður einnig laun ráðskonu. Annan kostnað við skólahaldið greiðir sveitarsjóður, en ríkissjóður endurgreiðir fjórða hluta hans að fengnum skýrslum um fullnægjandi skólahald samkvæmt settum reglum og fyrirmælum.

53. gr.

Nú getur framfærandi barns á lögskipuðum skólaldri fyrir fátæktar sakir að dómi skólanefndar ekki staðizt kostnað þann, er leiðir af lögboðinni skólavist þess, og skal þá sá kostnaður greiðast að einhverju eða öllu leyti úr sveitarsjóði eftir ákvörðun sveitarstjórnar sem önnur gjöld til skólahalds.

X. KAFLI Einkaskólar og smábarnaskólar.

54. gr.

Heimilt er fræðslumálastjórn að löggilda barnaskóla, sem kostaðir eru af einstökum mönnum eða stofnunum, ef þeir starfa samkvæmt reglugerð, er hún sámykkir, enda hliti slíkir skólar sama eftirliti og sömu reglum og aðrir barnaskólar. Kennarar við skóla þessa verða að fullnægja öllum settum skilyrðum um rétt til kennslu í barnaskólam. Fyrir börn, sem þessa einkaskóla sækja, þarf ekki undanþágu samkv. 5. gr., en forstöðumaður skal i byrjun hvers skólaárs senda hlut-aðeigandi skólanefnd skrá yfir skólabörnin og tilkynna henni allar breytingar, jafnóðum og þær verða. Ekki eiga einkaskólar kröfu til styrks af almannafé.

55. gr.

Heimilt er sveitarfélögum að setja á stofn skóla fyrir 5 og 6 ára börn innan sveitarfélagsins, enda samþykki fræðslumálastjórn námsáætlun, húsnæði og annan aðbúnað skólans. Kennarar skólans skulu hafa lokið viðurkenndu kennaraprófi, og skulu þeir ráðnir og launaðir eftir sömu reglum og kennarar barnaskóla. Að öðru leyti ber ríkissjóður engan kostnað af þessu skólahaldi.

XI. KAFLI Heilbrigðiseftirlit.

56. gr.

Lækniseftirlit með heilbrigði skólabarna og kennara og hollustuháttum skólanna skal haga eftir reglum, er heilbrigðismálastjórn setur í samráði við fræðslu-

málastjórn. Skal ráðinn sérfróður læknir, skólayfirlæknir landsins, er skipuleggur og hefur yfirumsjón með heilbrigðiseftirliti í skólum svo og íþróttastarfsemi. Heimilt er skólayfirlækni að fela heilsuverndarstöðvum, þar sem þær eru starfandi, eftirlit þetta.

Ákvæði til bráðabirgða.

Þar, sem ekki eru komnir fullnægjandi heimangöngu- eða heimavisþarskólar, skal fræðslumálastjórn í samráði við námsstjóra skipa málum í eins nánu samræmi við þessi lög sem kostur er.

Með lögum þessum eru úr gildi felld lög nr. 94 23. júní 1936 og lög um breyting á þeim nr. 44 12. febr. 1940, svo og önnur ákvæði og fyrirmæli, sem fara í bág við þessi lög.

Greinargerð.

Frv. þetta er samið af milliþinganefnd í skolamálum, sem var skipuð af þáverandi menntamálaráðherra 30. júní 1943 „til þess að rannsaka kennslu- og uppeldismál þjóðarinnar og gera tillögur um skipun þeirra“. Meiri hl. menntamálanefndar, þeir SigfS, BG og GTh, flytur frv. að beiðni hæstv. menntamálaráðherra. Einstakir nefndarmenn hafa óbundnar hendur um afstöðu til frv.

Frá milliþinganefnd í skolamálum fylgdi frv. greinargerð sú, sem hér fer á eftir, ásamt fylgiskjölum. Enn fremur hefur menntamálanefnd borizt útdráttur úr fundargerð frá þingi Samb. ísl. barnakennara, sem halddi var í Reykjavík dagana 18.—20. júní 1945, þar sem gerðar voru ýmsar samþykktir varðandi frv. þetta, svo og álit milliþinganefndar í skolamálum varðandi samþykktir kennaraþingsins. Útdrátturinn úr fundargerðinni ásamt áliti milliþinganefndarinnar birtast hér á eftir sem fylgiskjöl.

I.

Fyrsta ráðagerðin um stofnum barnaskóla hér á landi virðist vera tilskipun Kristjáns konungs III. um að koma á fót lestrarskólum við 3 klaustur í Skálholtsbiskupsdæmi. En úr framkvæmdum varð ekki. Tilskipun þessa má efalaust rekja til hinna almennu áhrifa siðskiptanna. Semi kunnugt er, lagði Lúther mikla áherzlu á, að almenningur kynntist ritningunni af eiginni raun. Í anda hans starfaði Guðbrandur biskup Þorláksson. Hann fékk það samþykkt, að prestar tækju eigi til altaris þá, sem kynnu ekki fræðin. Prestar skyldu kenna börnum að lesa, enn fremur djáknar í klaustrum Hólabiskupsdæmis.

Um miðbik 18. aldar eru síðan gerðar nýjar tilraunir til að bæta uppfræðslu almennings. Má einnig rekja þær til trúarlegs uppruna, pietismans þýzka, sem náiði sterkum tökum á hirðinni dönsku. För Harboes og Jóns Porkelssonar var sprottin af þessum trúaráhuga. Árangurinn af þeirri för voru ýmsar tilskipanir um uppfræðslu almennings, m. a. um fermingu að undangenginni uppfræðslu í kristindómi. Prestum var gert að skyldu að húsvitja þrisvar á ári og sjá um fræðslu sóknarbarna sinna. Talið er, að lestrarkunnáttu alþýðu manna hafi fleyst fram fyrir áhrif frá þessum tilskipunum. En barnaskóli var enginn stofnaður fyrir tilverknað ríkisvaldsins. — 1790 var gefin út allnákvæm tilskipun um kennslu og uppeldi barna. Var hún í gildi þangað til 1907, er fræðslulögin voru sett.

Fyrsti barnaskólinn var settur á stofn í Vestmannaeyjum 1745 og mun hafa starfað um það bil 15 ár. Næst var stofnaður barnaskóli að Hausastöðum á Álfanesi 1791, og starfaði hann 18 ár. Hann var kostaður af fé úr Thorkillii-sjóði. Þessu næst kemur barnaskóli í Reykjavík 1830 og síðan ýmsir fleiri.

Á 19. öldinni voru komin fram ný sjónarmið í þessum málum. Frelsisbaráttan leiddi það skýrt í ljós, að ólæs og óskrifandi almenningur var illa settur í þjóðsfélaginu. Auk þess var atvinnulíf ýmissa þjóða að komast í það horf, að það krafðist mjög aukinnar alþýðumenntunar. Nú nægði eigi lengur að vera „bænabókarfær“.

Og það fór að verða öfugmæli, að bókvitið yrði ekki látið í askana. Þessi viðhorf fóru einnig að gera vart við sig hér á landi. Ýmsir helztu forystumenn þjóðarinnar eins og Baldvin Einarsson og Jón Sigurðsson brýndu rækilega fyrir henni nauðsyn góðrar alþýðumenntunar.

Það var þó ekki fyrr en 1880, að lög voru sett um „uppfræðing barna í skrift og reikningi“ til viðbótar fyrr nefndu konungsbréfi frá 1790. Var prestum falið að sjá um hana, en ekkert fé ætlað til framkvæmdanna.

Næsta sporið og jafnframt stærsta og merkasta sporið, sem stigið hefur verið af opinberri hálfu í þessum efnunum, var setning laga um fræðslu barna og unglunga og laga um kennaraskóla 1907. Í fræðslulögnum var ákveðin skólaskylda barna á aldrinum 10—14 ára, og heimilunum jafnframt gert að skyldu að sjá svo um, að börnin væru nokkurn veginn læs og skrifandi 10 ára gömul. Þær kröfur, sem gerðar voru til kunnáttu 14 ára barna, voru engan veginn litlar. Og sjá má á ýmsum skólahúsum, sem reist voru um og eftir síðustu aldamót, og kennslutækjum, sem skólunum voru fengin, að það hefur verið hugur í þjóðinni. Hún hefur haft vilja til að verða ekki eftirbátur annarra þjóða í menningarlegum efnunum. Síðar virðist hafa dregið nokkuð úr þessum áhuga, eins og ráða má af því, að sums staðar eru sömu húsin enn í dag, og þeim illa við haldið, ætluð til kennslu margfalt fleiri börnum. Kröfur til menntunar kennara hafa að visu aukizt nokkuð, en þó var kennaraskólinn 3 ára skóli eins og hann var upphaflega, þangað til i fyrra. Og alltaf hefur kennurum verið verr launað en flestum stéttum þjóðfélagsins, svo að þeim hefur verið illkleift eða ókleift að gefa sig óskipta að kennslustörfum.

En þó að þetta hafi svo til gengið, hefur ýmislegt áunnizt. Mikil reynsla hefur fengið og starf skólanna komið smátt og smátt í fastara horf.

Fræðslulöggin hafa tvívegis verið endurskoðuð frá því 1907. Hið fyrra skipti 1926 og hið síðara 1936. Aðalbreytingin 1926 var sú, að þá var fræðslumálastjórn veitt heimild til þess að leyfa eða ákveða skólaskyldu frá 7 ára aldri og lögákveðinn var styrkur til byggingar skólahúsa utan kaupstaða. Ýmis merk nýmæli voru tekin upp í lögini 1936. Skólaskyldan var nú látin hefjast um 7 ára aldur. Með þessu var skólunum fengið nýtt, vandasamt hlutverk. --- Annað stórmerkilegt nýmæli var þar einnig, sem sé það, að gert var ráð fyrir, að farkennsla legðist af að mestu eða öllu leyti og heimavistarskólar yrðu reistir í sveitum, þar sem því yrði komið við. Þá má og nefna hið þriðja: námseftirlitið, sem kom þó ekki til framkvæmda fyrr en á árinu 1941.

II.

Í þessu frumvarpi til laga um fræðslu barna er gerð tilraun til að skipa málum í samræmi við þá reynslu, sem fengið hefur í starfi barnaskóla bæði hér á landi og í ýmsum öðrum löndum, einkum Englandi og Norðurlöndum. Barnaskólnir í öllum þessum löndum eru tillölulega ungrir að árum og hafa þróazt með þjóðfélögnum í anda lýðræðisins. Sú hugsjón hefur átt sér æ fleiri formaelendur, að skólnir eigi að haga störfum sínum á þá lund, að hver einstaklingur fái sem bezt notið sín og hljóti það uppeldi og fræðslu, sem hentar bezt eðli hans. Þetta eru hin frumstæðustu mannrétlindi. Af þessum hugsunarhætti hefur leitt, að margvíslegar rannsóknir og athuganir hafa verið gerðar á þroskaferli barna og niðurstöður þessara rannsókna hafðar að leiðarstjörnu í starfi skólanna. Kennarastarf Þó hefur því smáman krafist meiri kunnáttu og menningar.

Það er hvort tveggja þetta mannræktar-sjónarmið sem og hinur beinu þarsír þjóðfélagsins, sem hafa verður í huga við skipun barnafræðslunnar. Svo er komið málum í flestum menningarþjóðfélögum, að barnafræðslan er orðin allsendis ónógur undirbúningur undir mikinn hluta atvinnulífsins, og einsætt er, að þessari þróun miðar hratt. Barnafræðslan er þó hinn fyrsti atvinnuskóli, og undir henni er það komið að miklu leyti, hvernig síðar tekst til.

Þá verður hver menningarþjóð að hafa hið þjóðlega uppeldi ríkt í huga, ef hún ætlað sér að halda velli. Þetta á ekki sízt við um litla þjóð eins og Íslendinga, þegar

jafnvel stórbjóðirnar ugga um sig. Vér verðum að varðveita og ávaxta þær menntir, sem oss hafa fallið í skaut frá eldri kynslóðum, en þó vel minnug þess, að vér verðum einnig að fylgjast með alhliða þróun þekkingarinnar.

III.

Rétt þykir að minnast sérstaklega á farskólahaldið. Með frumvarpi þessu er gert ráð fyrir, að það leggist af með öllu, svo fljótt sem kostur er.

Með frumvarpi til laga um barnafræðslu, er borð var fram á Alþingi 1934, fylgdi rækileg og ágæt greinargerð (með 17. gr. frv.) um þetta mál. Stendur allt óhaggað, sem um það var sagt þar, að undantekinni kostnaðaráætlun um stofnun heimavistarskóla. Er greinargerð þessi prentuð sem fylgiskjal með því frumvarpi, sem liggur fyrir hér (fskj. 1).

Nefndin hefur kynnt sér, hvernig þessum málum er nú farið, eins nákvæmlega og föng eru á. Hún sendi spurningar til allra farkennara og allra skólanefnda farskólanna. Skýrslu um svör þessara aðila er að finna á fskj. 2. Við þeirri spurningu nefndarinnar, hvort leggja eigi niður farskólahaldið, kváðu já 69 kennarar (39 með réttindum og 30 réttindalausir) og 53 skólanefndir. Nei sögðu 8 kennarar (þar af 6 réttindalausir) og 12 skólanefndir. 6 kennarar (allir réttindalausir) og 3 skólanefndir töldu það vafasamt. Nálega allir aðilar, sem telja, að farskólahald eigi að leggjast af, æskja heimavistarskóla í staðinn. — Í skýrslunni sést þó ekki hin sára óánægja og megna gremja, sem ríkjandi er í sveitum landsins með þessa kennsluskípan. Of langt mál yrði að rekja hér einstök svör. Til fróðleiks skulu þó tekin nokkur atriði úr einu þeirra. Skólanefnd Svínavatnsskólahverfis A.-H. kemst m. a. svo að orði:

„Skólanefndin telur, að farskólahaldið geti ekki réttlæzt, nema sem bráðabirgða-fyrirkomulag, og muni aldrei geta orðið annað, enda þó að við það hafi orðið að una viðast hvar um sveitir landsins allt of lengi ýmsra orsaka vegna. ... Annmarkar farskólahaldsins eru ótal margir. Augljósasti annmarkinn er sá, að fyrirkomulagið er hugsunarvilla. Fræðslulögin fyrirskipa skólaskyldu barna 10—14 ára, en sjá ekki fyrir neinum skólastað. Engin lög eru fyrir því, að hægt sé að þvinga niður skólann á einn eða annan stað í skólahverfinu, ef enginn vill að frjálsum vilja halda hann. Fræðslulögin bjóða því það, sem hugsanlegt er, að ekki sé hægt að framfylgja. ... Skólanefndin lítur svo á, að markvisst og ákveðið verði að stefna að því, að í hverju sveitarskólahverfi verði fastur heimavistarskóli og séu börnin skólaskyld frá 7 ára aldrí. ... Enda þó gengið væri út frá því sem gefnu, að alltaf væri hægt að koma skólanum einhvers staðar niður í skólahverfinu, sem þó oft getur verið erfiðleikum bundið, enda þó mögulegt kynni að vera, er um nóga aðra annmarka að ræða. Það er tiltölulega sjaldan hægt að koma skólanum þar niður, sem bezt skilyrði eru fyrir hendi. Þess vegna er oft ekki hægt að fullnægja lágmarkskröfum um hollustuhætti, aðbúð og annað, sem máli skiptir. Erfiðleikum er bundið að flokka börnin eftir þroska og þekkingarstigi. Skólamunir liggja undir skemmdum á hinum sifelldu hrakningum og ekki hægt að notfæra við kennsluna kennsluáhöld, þó til kunni að vera. Leikfimikennslu verður ekki við komið. Söngkennslu og handavinnukennslu verður sjaldnast við komið, enda þó kennarinn gæti kennt það annarra hluta vegna, en það, sem verst er, er það, að farskólkennararnir verða venjulega fljótt leiðir á starfi sínu og reyna að fá starf við fasta skóla, svo fljótt sem þeir geta. Eins og gefur að skilja, eru tíð kennaraskipti hið mesta mein fyrir hvern skóla. Það verður engin festa í skólahaldinu, og kennslan verður öll í molum. Farskólfyrirkomulagið verður að hverfa úr sögunni, hvað sem það kostar.“

Þannig farast þessari skólanefnd orð, og er hún ekkert einstakt dæmi, heldur hniga langflest svörin úr farskólahverfunum mjög í sömu átt.

Þá ræddu tveir nefndarmanna (Á. H. og H. E.) þessi mál við námsstjórana á nokkurum fundum s. l. vor. Bar alveg að sama brunni með skoðanir þeirra á far-

skólahaldinu. Þeir töldu það eiga að leggjast niður, eins fljótt og nokkur tök væru á, og heimavistarskólar að koma í staðinn.

Bjarni Bjarnason skólastjóri á Laugarvatni sagði í viðtali við nefndina, að „að sínu álití bæri brýnasta þörf til að endurbæta barnafræðsluna. Húsakostur og allur aðbúnaður að börnum og kennurum væri viða svo fyrir neðan allar hellur, að fullkomin vansæmd væri að. Ætti þetta einkum við um farskólahaldið. Mesta mein héraðsskólanna taldi hann hinn lélega undirbúning, sem farskólanir veittu. Aftur á móti taldi hann reynslu sína af heimavistarskólum mjög góða. Þaðan kæmi fólkidagætlega undirbúið, og skilaði því fólk óliku betur áfram við námið. Höfuðnauðsyn væri því að hverfa frá farskólahaldinu og stefna að því að reisa heimavistarskóla, alls staðar þar sem því yrði við komið.“ (Tekið úr fundarg. bók milliþn. í skólam., 62. fundur.)

Nefndin er á einu máli um það, að frá farskólahaldinu eigi að hverfa hið bráðasta. Það er réttlætismál, sem hrópar á lausn. Farskólabörnin eiga við meira misrétti að búa en sennilega nokkurir aðrir þegnar þjóðfélagsins. Þeim er gersamlega meinað að búa sig undir lifið á horð við önnur börn. Peirrar vanrækslu bíða þau aldrei bætur. Stofnun heimavistarskóla í sveitum, þar sem þeir eru ekki fyrir, verður að ganga á undan öllu öðru í skólamálum landsins.

IV.

Um annað það, sem skýra þarf í frumvarpinu, verður fjallað í athugasemdum við hverja einstaka grein þess.

I. KAFLI

1. gr.

Í fyrri fræðslulögum hefur ekki verið nein tilsvarandi grein. Rétt þykir að hafa hana til að leggja áherzlu á, að starf skólanna sé ekki bundið við fræðsluna eina, þeir hafi fleiri skyldur að rækja við börnini. Sá skilningur á hlutverki barnaskóla, sem reynt er að túlka hér, mun nú viðurkennendur almennt meðal skólamanna í lýðræðislöndum.

II. KAFLI

Nefndin telur rétt að hafa fyrirmæli um skólaskyldu og brot gegn þessum fyrirmælum nokkru sylfri en þau hafa verið. Nokkur brögð hafa verið að því, að foreldrar hafi þrózkast við að fara að settum reglum í þessu efni. Nefndin litur svo á, að skólaskyldan sé um fram allt réttindi, sem þjóðfélagið tryggir börnum sínum, og það sé í rauninni næsta alvarlegt afbrot gagnvart börnunum, ef þau gæði eru af þeim höfð.

2. gr.

Þessi grein þarf litilla skýringa við. Í henni er jöfnum höndum tekið fram, að þjóðfélagini sé skylt að sjá fyrir skólam og foreldrum skylt að láta börn sín sækja þá. Áður hefur hið síðara atriði verið látið nægja. — Sú breyting er gerð á barnaskólaaldrinum, að hann er hér láttinn ná til 13 ára aldurs í stað 14. Er það gert vegna þess, að nefndin leggur til, að skólaskylda verði einnig látin ná til framhaldsskóla. Fyrir því atriði er gerð grein með frumvarpi til laga um skólakerfi og fræðsluskyldu og frv. til laga um gagnfræðanám.

3. gr.

Þessi grein er að mestu leyti tekin upp úr gildandi fræðslulögum. Að athuguðu máli komst nefndin að þeirri niðurstöðu, að viða hagaði svo til um sveitir, að illkleift mundi að fyrirskipa skilyrðislausa skólaskyldu frá 7 ára aldri. Nýtt er það, að kennara skólahverfisins er falið eftirlit með heimakennslunni.

4. gr.

þarf engrar skýringar.

5. gr.

Öll ákvæði þessarar greinar eru í gildandi fræðslulögum. Hér er aðeins um dálitið mismunandi orðalag og niðurröðun að ræða.

6. gr.

Þau börn, sem hér um ræðir, geta ýmist ekki stundað nám í venjulegum barnaskólum sakir heilsubrests eða annarra líkamlegra annmarka (svo sem blindu, heyrnarleysis o. fl.) eða þau eru til spillis starfi skólanna. Um hin fyrrtöldu þarf varla að fara mörgum orðum. Sú mannúð er fyrir löngu viðurkennd — í orði kveðnu a. m. k. — að eigi megi neinn gjalda þess í mannréttindum, að heilsa hans sé ekki heil. Um hin síðartöldu, vandræðabörnin, gegnir raunar sama máli. Á þau ber að lita sem andlega vanheil og fara með þau eftir því. Sú er niðurstaða allra uppeldisrannsókna, sem gerðar hafa verið á þeim. Skynsamlegar uppeldisráðstafanir er hin eina lækning, sem hægt er að veita þeim. Með þeim ráðum einum er hægt að firra þjóðfélagið þeim vandræðum, sem af þeim stafa ella, og gera þau í sumum tilfellum nýta þegna, og til þess verður að sjá þeim fyrir vist í sérstökum skólum eða stofnunum við þeirra hæfi.

Námstími eða öllu heldur uppeldistími þessara barna er skoðaður sem lækningatími. Því þykir rétt, að heimild sé til að áetla hann lengri en skyldunámstíma heilbrigðra barna.

7. gr.

Þessi grein er sett í samræmi við þá skoðun, sem skýrð er í inngangsgreinargerð þessa kafla. Í fræðslulögnum hafa ávallt verið sektarákvæði um brot gegn þeim, en þar hefur eigi verið kveðið á um málsmeðferð. Rétt þykir að láta umvöndun við forráðamenn barna koma á undan sektinni.

Síðari hluti greinarinnar mun ef til vill þykja geta orkað tvímælis, þar sem strangara virðist tekið á því, að heimili fái eigi ráðið við vanrækslu barns en þótt það eigi sjálfst sök á vanrækslunni. En þessi hugsun liggur hér að baki: Það verður að tryggja það, að hvert barn hljóti lögboðna fræðslu, að öðrum kosti er barnið beitt alvarlegu misrétti. Foreldrar, sem fá því eigi ráðið, að börn þeirra sæki skóla — og þess eru dæmi — standast ekki þær lágmarkskröfur, sem þjóðfélagið verður að setja fyrir umráðarétti yfir hörnunum. — Það getur að vísu verið engu síður alvarlegt mál, að foreldrar svikist um að senda börn í skóla, en oft er hægt úr því að bæta með umvöndun. Því þykir rétt að hafa það ákvæði skilyrðislaust, að barn sé tekið af foreldrum, þegar þeir koma því ekki í skóla, en hitt sé matsatriði barnaverndarnefndar.

Greiðsla af hálfu hins opinbera, er svo stendur á, er studd sömu rökum og kostnæður við framkvæmd skólaskyldu. Engin ástæða er þó til að léttu honum af foreldrum, ef þeir eru borgunarmenn fyrir honum.

III. KAFLI

8. gr.

Greinin er tekin að mestu leyti óbreytt úr gildandi fræðslulögum að öðru leyti en því, að heimilað er að sameina tvær sýslur í eitt fræðsluhérað, ef það þykir henta betur.

9. gr.

Hér er fræðslumálastjórn gefið skýlausara vald en áður til að ákveða skólahverfi. Er oft nauðsynlegt, að til sé tvímaðalaust úrskurðarvald í þeim efnunum og eðlilegast, að það sé í höndum fræðslumálastjórnar.

10. gr.

Parf engra skýringa.

11. gr.

Parf engra skýringa.

12. gr.

Sbr. inngangsgreinargerð III. — Ákvæðið um að hafa skólahverfi heimavistarskólanna svo stór, að fullt starf sé fyrir two kennara við þá, er sett vegna fenginnar reynslu. Það er miklum óþægindum bundið, að aðeins einn kennari sé við slika skóla. Í fyrsta lagi er það mjög erfitt starf, þar sem kennarinn fær raunar enga fristund, hvorki virkan dag né helgan, í öðru lagi geta orðið mikil vandræði, ef kennari veikist, og í þriðja lagi er þess varla að vænta, að hægt sé að fá svo fjölhæfan kennara, að hann geti kennt allar lögboðnar námsgreinar.

Þá mun og sú skoðun vera útbreiddari en áður, að litlu máli skipti, hvort fara þurfi með börn nokkru lengra eða skemmta í skólann, þegar komið er af stað með þau á annað borð, svo framarlega sem ekki er um fjallvegi eða aðrar torfærur að ræða.

13. gr.

Parf engra skýringa.

14. gr.

Hér er gert ráð fyrir, að ríkissjóður greiði þrjá fjórðu hluta byggingarkostnaðar heimavistarskóla — í stað helmings, eins og nú er í gildi um héraðs- og húsmæðraskóla. Með þessu móti er orðið við tilmælum margra, sem hyggja til byggingar heimavistarskóla, og fræðslumálastjórninni um leið tryggður eðlilegri réttur til þess að ákvarða sameiningu hreppa um einn skóla. Er nefndinni kunnugt um, að allmargir þeirra manna, sem um þessi mál fjalla í sveitnum, væru síður en svo andvígir, að breppapólitík fengi minni ítök um val skólastaða. Til samræmis við þetta telur nefndin rétt, að styrkur til heimangönguskóla verði helmingur stofnkostnaðar — í stað eins þriðja nú —. Þetta verður einnig látið ná til kaupstaðaskóla, því að bæði er það, að sumir kaupstaðir eru litlu betur settir fjárhagslega en sum þorpin, og svo telur nefndin, að meira samræmi fengist um skólabyggingar, ef fræðslumálastjórnin hefði alls staðar jafnan ihlutunarrétt um þær, en það er erfitt öðruvísi en með því að hafa hagsmunu að gæta í því sambandi.

Þá er hér gert ráð fyrir íbúð fyrir skólastjóra við alla skóla. Í raun og veru er þar aðeins um viðbót að ræða, að því er varðar fasta heimangönguskóla utan kaupstaða, því að samkv. nígildandi lögum fá skólastjórar í kaupstöðum, heimavistarskólakennarar og farkennarar ókeypis húsnæði. Reynsla undanfarinna ára hefur sýnt, að þetta ákvæði er nauðsynlegt til þess, að skólarnir geti haldið eða fengið góða kennara til þess að ílendast á staðnum, og ekki eru líkur til, að varanlegar úrbætur á þessu svíði fáist, nema sú leið verði farin, sem um getur í frumvarpinu. Þess má geta í þessu sambandi, að á Norðurlöndum og viðar erlendis fylgir íbúð hverju skólahúsi.

Allviða hagar svo til, að bílar eru í förum allan veturninn — bæði til mjólkur- og farþegat!utnings. Bilferðir þessar henta viðast hvar illa skólabörnunum, nema þá e.t.v. aðra leiðina, og er þá oft um of langar vegalengdir að ræða til þess, að hægt sé að láta börnin ganga hina leiðina. Á síðast liðnum vetri var gerð tilraun með sérstaka skólabilla í Ölfusi og á Vatnsleysuströnd og þótti gefast mjög vel. Í veturn mun verða gerð hliðstæð tilraun í Hrafnagilshreppi í Eyjafirði, og vitanlega hagar viða svo til, að hægt yrði að komast hjá því að reisa heimavistarskóla, ef skólabill yrði notaður. Þetta mundi spara sveitar- og ríkissjóði töluvert fé. Að sjálfsögðu verður að fá samþykki fræðslumálastjórnar fyrir tilhögun þessari.

15. gr.

Parf engra skýringa.

IV. KAFLI

16. gr.

Hér er atriði, sem heyrir fremur til launalögum en fræðslulögum, og gerir nefndin ráð fyrir, að rækilega verði um það fjallað í sambandi við væntanlegt launalafrumvarp, og sér því ekki ástæðu til frekari greinargerðar.

17. gr.

Hér er um sömu reglur að ræða og í gildi hafa verið.

18. gr.

Hér er gert ráð fyrir því, að hver kennslustund verði 40 min. í stað 50 viðast hvar nú. Nefndin vill í því sambandi benda á það, að i háskóla og menntaskóla er hver kennslustund 45 mín., og virðist því ekki ástæða til að hafa kennslustund í barnaskólam lengri en 40 mín. Þegar hafa allmargir skólar reynt þetta og gefist mjög vel. Daglegur starfstími kennara verður jafnlangur og áður eða 5 klst., en undirbúningur og úrvinnsla verkefna eykst í hlutfalli við kennslustundafjöldann. Er hér að því leyti um aukið starf að ræða fyrir kennarana, en þeir munu ekki telja það eftir sér, ef þeir fá nokkra fækkun í kennslustundum, þegar gera má ráð fyrir, að starfsþrekið fari að minnka. Þess vegna eru ákvæði frumv. um fækkun skyldustunda um 55 og 60 ára aldur. Við styttingu og fjölgun kennslustunda kennara eykst mjög hagræði við skiptingu þeirra milli námsgreina og hagnýtingu skólahúsnaðis.

Allir, sem þekkja til kennslu, vita, að hún er slitandi starf, eins og öll störf við að stjórna fólk. Þetta var t. d. viðurkennt í Þýzkalandi með því, að kennurum var ætlaður lægri starfsaldur en öðrum stéttum, eða 62 ár. — En ákvæðið um eftirgjöf skyldustunda er þó ekki sett hér eingöngu af umhyggju fyrir kennurunum, heldur engu síður barnanna vegna. Með því er verið að reyna að tryggja, að sem minnstrar þreytu þurfi að gæta í kennslunni.

19. gr.

Þarf ekki skýringa.

20. gr.

Í Reykjavík og nokkrum öðrum skólahverfum hafa komið á reglur um greiðslu forfallakennslu, en þó telur nefndin þessum greiðslum ekki komið í svo fast horf, að hægt sé að setja um þær alls herjar lagafyrirmæli. Réttara þykir að gefa fræðslumálastjórninni stoð í lögum til að haga þessum greiðslum, eftir því sem reynslan leiðir í ljós, að heppilegast muni verða. Þá er ekki ósennilegt, að í launalögum verði sett almenn ákvæði um þetta mál, að því er varðar opinbera starfsmenn.

21. gr.

Greinin er tekin orðrétt að kalla úr nágildandi erindisbréfi fyrir skólastjóra.

22. gr.

Um ráðningu yfirkennara hafa ekki verið settar reglur. Eðlilegast er, að þeir séu ráðnir af sömu aðilum og aðrir kennrarar. — Það getur verið nokkurt álitamál, hvenær þeirra er orðin brýn þörf. Meðal annars er það komið undir þeim starfsskil-yrðum, sem skóli á við að búa, t. d. hvort kenna þarf i skólanum mjög langan tíma úr deginum. Þegar skóli er orðinn svo stór, að við hann starfi 10—20 fastir kennrarar (eða 400—800 barna skóli), fer að verða þörf á, að skólastjóri hafi einhverja aðstoð við starf sitt. Þykir því rétt, að skólastjóri og skólanefnd dæmi um það, en fræðslumálastjórn meti síðan, hve mikil sú aðstoð skuli vera. Í skólam með 20 föstum kennurum eða fleiri er þörfin á yfirkennara orðin oldungis tvímælalaus, og er því svo að

23. gr.

Nefndinni þætti að vísu æskilegast, að þeim aðstæðum væri ekki til að dreifa, að þessi grein þyrfti að koma til framkvæmda. Svo stórir skólar, sem hér er gert ráð fyrir, eru mjög varhugaverðar stofnanir. — Að því er enskur aðstoðarfræðslumálastjóri tjáði einum nefndarmanna í vetur, er ekki talið skynsamlegt í Englandi, að barnafjöldi í sama skólanum fari yfir 450. Er miðað við það, að einum manni (skólastjóranum) sé ofætlun að fylgjast með námi fleiri barna, en hins vegar nauðsynlegt, að skólastjórin hafi heildaryfirlit yfir starf skólans. Er þetta efalaust á rökum reist. — Nefndinni hefur þó ekki þótt fært að leggja til, að lögboðinn sé hámarksfjöldi barna, sem megi sækja einn skóla samtímis. Æskilegast er, að slikt gerist með frjálsri þróun.

Hin stærstu skólabákn hérlandis eru eins fjölmenn og hinir smærri kaupstaðir. Það er því ekki óeðlilegt, að störf, er varða heildina, kosti nokkur umsvif. Störf, sem valda litill fyrirhöfn í meðalstórum skóla, geta kostað svo mikið umstang í hinum stærstu skólum, að ósanngjarnt sé að bæta þeim við önnur skyldustörf kennara, án þess að ívilnun komi á móti. Má t. d. nefna gæzlu bókasafna, sameiginleg kaup og úthlutun papppírsfanga, eftirlit með kennslutækjum o. fl., o. fl. En slík verk verða fáir menn að annast, ef góð regla á að vera.

24. gr.

Undanfarin ár hefur sú regla gilt um tölu fastra kennara miðað við barnafjölda, að 25 börn hafa verið reiknuð hverjum kennara, er kennir í 6 mánuði, og 5 börn að auk fyrir hvern mánuð, sem skólinn starfar lengur. Hér er því ekki um neina teljandi breytingu að ræða. Siðari málsgrein er í samræmi við nágildandi fræðslulög.

25. gr.

þarf engrar skýringar.

V. KAFLI

26.—34. gr.

Þessi kafli, að 35. gr. undantekinni, þarf lítilla skýringa við. Öll ákvæði hans eru tekin ýmist óbreytt eða lítið breytt upp úr fræðslulögnum eða erindisbréfi skólanefnda. Að vísu er hér gert ráð fyrir, að skólanefndir hafi heldur minni íhlutun en áður um sjálfa kennsluna í skólanum. Það hlutverk er námsstjórunum ætlað, enda hafa flestar skólanefndir engin skilyrði til að annast slikt. Helzt væri ástæða til að minnast á fræðsluráðin. Þau voru sett á stofn með nágildandi fræðslulögum. Viðast hafa þau lítið starfað. Þó er varla hægt að segja, að þau séu algerlega tilgangslaus. Það getur oft verið heppilegt, að til sé aðili, sem fjallar um sameiginleg fræðslumál sýslnanna. Nefndin gerir ráð fyrir, að fræðsluráð barnaskólanna verði oftast nær sameinuð gagnfræðaráðum, sem um getur í frv. til laga um gagnfræðanám. Verður með því meira tilefni til þess, að þau verði kvödd saman og þau ráði ráðum sínum.

35. gr.

Í Reykjavík eru þau störf, sem skólanefndum er falið að annast, mjög umsvifamikil og engin von til, að þeim verði sinnt í hjáverkum. Á það sérstaklega við um eftirlitið með því, að öll skólaskyld börn hljóti lögmæltu fræðslu, ytri aðbúð skólanna, samræmingu á starfsháttum þeirra og eftirlit með einkaskólum. Ein stofnun þarf að annast þetta fyrir allan bæinn í einu. Þenn fremur sé fræðslufulltrúi ráðunautur bæjarstjórnar í skólamálum og annist að öðru leyti ýmis störf, eftir því sem ákveðið verður í erindisbréfi.

Í Reykjavík var ráðinn fræðslufulltrúi á síðast liðnu ári, en engin lagaákvæði eru til um það starf. Laun hans hafa verið greidd að helmingi úr bæjarsjóði, en að helm-

ingi úr ríkissjóði. Eðlilegast er, að starf hans sé ákveðið í fræðslulögum, þar sem það er þáttur í framkvæmd þeirra, og heyri beint undir fræðslumálastjórn.

VI. KAFLI

36. gr.

Í þessari grein er fólgin helzta skipulagsbreytingin á barnaskólunum, sem frv. gerir ráð fyrir. Að vísu hefur verið til vísir að hinu sama í eldri fræðslulögum, meira að segja í lögunum frá 1907. Það hefur verið svo til ætlazt, að um 10 ára aldur hafi börn náð ákveðnu stigi í námi og það námsstig skilgreint. Hins vegar hefur ekki verið gert ráð fyrir neinum ráðstöfunum þessu til tryggingar. — Þau rök, sem liggja til þessara ákvæða, eru hin sömu nú eins og áður, sem sé þau, að nám, eins og til er ætlazt í barnaskólum eftir 10 ára aldur, er vart hugsanlegt, nema börnin séu orðin nokkurn veginn læs og skrifandi og hafi fengið einhverja þjálfun í meðferð einfaldra talna. Hið síðara stig barnafræðslunnar má als ekki hefja fyrr en þetta er tryggt. Þess vegna er lagt til í frv., sbr. 43. og 44. gr., að rækilegt próf verði látið fara fram um 10 ára aldur til að ganga úr skugga um það, hvaða börn eru fær um að stunda það nám, sem þá er fyrirhugað. — Þessi skipting barnafræðslunnar tilkast viða um lönd, eins og sjá má af því yfirliti um skólakerfi ýmissa landa, sem birt er í fylgiskjali með frumvarpi til laga um skólakerfi og fræðsluskyldu. Nefndin hefur og leit að álits margra reyndra kennara um þetta atriði. Meðal annars var það rætt á síðasta kennaraþingi. Hafa allir verið njög á einu máli um það, að þessi skipulagsbreyting væri til stórra bóta.

37. gr.

Hér er gert ráð fyrir sömu námsgreinum og kenndar hafa verið. Að vísu hefur drengjum ekki verið kennd handavinna þrjú fyrstu árin og stúlkum aðeins eitt árið og það þó aðeins í fáum skólum. En allir, sem þekkja til kennslu yngri barna, vita, að það er illa farið að sleppa svo nauðsynlegri grein fyrir verkþroska og raunar almennan þroska barnanna.

Þótt ætlazt sé til, að öll börn, sem setjast í eldri deild, séu orðin nokkurn veginn læs, skrifandi og eitthvað reiknandi, verður að gera ráð fyrir, að mjög mikla áherzlu þurfi að leggja á hin einföldustu undirstöðuatriði lestrar, skriftar og reiknings fyrir töluverðan hluta barnanna í eldri deild og gætilega verði að fara í sakirnar að ætla þeim mikið nám í öðrum greinum.

Önnur atriði þessarar greinar þarf ekki að skýra.

38. gr.

Sá kennslustundafjöldi, sem hér er nefndur, er í samræmi við tillögur og reynslu fjölda kennara, eins og sjá má m. a. á fskj. 2. Ætlazt er til, að 7 ára börn fái 18 stundir á viku, 8 ára 21, 9 ára 24, 10 ára 30, 11 ára 33 og 12 ára 36. Allt er þetta miðað við 40 mín. kennslustundir.

Hér er um að ræða töluverða aukningu fyrir yngri börnini, en litla sem enga fyrir elztu börnini. Það er tvímælalaus nauðsyn að auka kennslu yngri barnanna að verulegu leyti frá því, sem nú tilkast, ekki sízt í kaupstöðum og þorpum. Þar taka börnini miklu minni þátt í atvinnulífinu og hafa því ófullkomnari kynningu af raunveruleikanum. Pennan skort þurfa skólarinnir að geta bætt þeim upp. Sá tími barnanna, sem skólinn gerir ekki tilkall til, verður þeim oft að litlu gagni, enda er það langalgengasta umkvörtun umhyggjusamra foreldra, að þau verkefni, sem skólinn ætlar börnunum á þessu skeiði, séu allt of lítil. — Heilbrigð börn þurfa að hafa nóg fyrir stafni, og skólinn þarf að hafa tækifæri til þess að sjá þeim fyrir nægum verkefnum við þeirra hæfi. Eins og nú standa sakir, hrekur tíminn hvergi nærri til að sinna allra nauðsynlegustu undirstöðuatriðunum, lestri, skrift og reikningi, hvað þá heldur örðru.

39. gr.

Með síðustu fræðslulögum lengdist skólatíminn í kaupstöðum og þorpum viðast hvar úr 7—7½ máð. upp í 8—9½ máð. Tími 10—14 ára barna lengdist þó yfirleitt ekkert, heldur fór aukningin til vor- og haustkennslu yngri barna. Reynslan hefur sýnt, að hin lengda skólaganga yngri barna er miklum erfiðleikum bundin. Haldið hefur verið uppi kennslu haust og vor með hálfskipuðum deildum. Börnin voru ýmist ókomin úr sveit að hausti eða farin að vorinu. Kennurum finnst eðlilega gagnslitið að leggja kapp á nám í hálfþónum bekkjum, meðan telja má vist, að byrja verði á ný með sama námsefni, begar hin børnin koma. Annars yrðu børnin svo misjöfn. Reynslan sýnir, að hér á landi er vart hægt að hefja skólanám fyrr í kaupstöðum og stærstu þorpum en um 10.—20. sept. Þá ættu allir aldursflokkar að byrja samtímis af fullum krafti og njóta kennslu til mailoka (að meðtoldum prófum). Kennarar fengju svo 10—15 daga til þess að ljúka við skýrslur og ganga frá ýmsu viðvíkjandi skólastarfinu. Starfstíminn yrði þá 9 mánuðir. Í þorpsskólum með 2—5 kennurum mun viðast henta mánuði styttri starfstími eða 8 máð. og 7—8 máð. i öðrum föstum skólum og heimavistarskólum. Sjálfsgagt er, að í reglugerð verði nánar ákveðið um startstíma hvers skóla eftir staðháttum og örðrum aðstæðum.

40. gr.

Gera verður ráð fyrir, að viða um sveitir verði fyrst um sinn erfitt að sjá öllum börnum fyrir skólavist í heimavistarskólum allan veturinn, og skólabörn verði yfirleitt á aldrinum 10—13 ára.

Reynslan hefur sýnt, að sveitabörnum notast betur námstíminn en kaupstaðabörnum. Það er færra, sem raskar friði þeirra, 3½ máð. dvöl í heimavistarskóla er þeim miklu meira virði en jafnlöng skólaganga kaupstaðarbörnum. Auk þess er slík dvöl stórkostleg endurbót frá því, sem tíðkast viða nú. Ef kennarinn fylgist svo með heimanámi barnanna þann tíma vetrarins, sem þau dveljast ekki í skólanum, má telja þolanlega séð fyrr námi þeirra.

Heimildin um vor- og haustskólahald er í samræmi við tillögur margra skólanefnda og kennara sveitanna. Síkt skólahald er hugsað sem stuðningur við heimilið, sem mörg eiga erfitt um að annast fræðslu yngri barnanna (sbr. fskj. 2). Gæti þetta komið í veg fyrir, að skólaskylda þyrfti að hefjast um 7 ára aldur, þar sem örðugleikar eru á því. Auk þess er foreldrum miklu ljúfara að láta børnin frá sér haust og vor heldur en um háveturinn.

41. gr.

Þarf ekki skýringa.

VII. KAFLI

42. gr.

Þarf ekki skýringa.

43. gr.

Hér er gert ráð fyrir þeirri breytingu, að próf 10 ára barna fari fram undir sams konar eftirliti og fullnaðarpróf. Ástæðurnar til þess eru skýrðar í greinargerðinni með 36. gr.

Pó er svo ráð fyrir gert, að fræðslumálastjórnin skipi prófdómara, eins og tiðkast fyrir 1930. Verður hún að teljast eðlilegri aðili til þeirra hluta en skólanefndir, þar eð allt námseftirlitið er á hennar ábyrgð.

44. gr.

Visast til greinargerðar með 36. gr. og 37. gr.

45. gr.

Þessi grein er tekin að miklu leyti óbreytt úr fræðslulögum, að því er varðar höfuðnámsgreinar barnaskólans: móðurmál, skrift og reikning. Um prófskröfur í öðrum greinum þykir eðlilegra að kveða á í prófreglugerð. — Einhverjum kann að finnast undarlegt, að sömu kröfur skuli gerðar nú til 13 ára barna og áður til 14 ára. Því er til að svara, að nefndin gerir ráð fyrir, ef kennsla yngri barna verður aukin, eins og ætlazt er til í frumvarpi þessu, muni það ekki reynast fjarri sanni, að 13 ára börn verði eigi yfirleitt verr að sér en nú gerist um 14 ára börn.

46. gr.

Tilsvarandi heimild hefur verið í gildi um að leyfa fullnaðarpróf á því ári, er harn verður 13 ára. Þetta er að ýmsu leyti varhugavert ákvæði, og verður að búa vel um hnútana til að forðast misnotkun. Að vísu er nokkuru minni hætta á misnotkun, ef skólastykla verður bundin við framhaldsnám. — Hins vegar eru ætið nokkur börn svo bráðþroska, að sjálfsgagt er að leyfa þeim að fara á undan aldursflokk sín. Þess vegna er ákvæðinu haldið.

47. gr.

Þessi einkunnastigi er þrautreyndur í barnaskólum, og þykir rétt að lögfesta hann, svo að ekki sé verið að hringla með óþarfar breytingar.

48. gr.

Fyrir þessari grein eru sömu rök og 7. gr. hér að framan.

49. gr.

Þessi grein felur í rauninni engin ný ákvæði í sér fram yfir c-lið 5. gr. og 6. gr. Þau börn, sem standast ekki tilskilin próf ári síðar en ráðgert er, munu yfirleitt falla undir ákvæði þeirra greina. Meira að segja ætti að vera mjög fátt um slik börn í barnaskóla við 13 ára aldur, þar eð þau ættu að hafa síazt úr við 10 ára aldurinn, ef starfi barnaskóla er hagað á þá lund, sem frumvarp þetta ætlast til.

Það er allalgengt í barnaskólum, að tornæm börn séu einu ári á eftir aldursflokk sín, og virðist engum vandkvæðum bundið.

50. gr.

Þarf engrá skýringa.

VIII. KAFLI

51. gr.

Greinin er tekin óbreytt að kalla upp úr gildandi fræðslulögum. Námsstjórar hafa starfað þrjú undanfarin ár. Hefur ríkt mikil ánægja með starf þeirra og það þólt gefa góða raun.

IX. KAFLI

52. gr.

Í þessari gr. felast ákvæði nágildandi laga að öðru leyti en því, að hér er gert ráð fyrir því, að ríkissjóður endurgreiði $\frac{1}{4}$ rekstrarkostnaðarins að fengnum skýrslum um fullnægjandi skólahald. Reynslan er sú viða, að til þess að hægt sé að knýja fram nauðsynlegt viðhald og endurbætur á skólahúsnaði og aðbúð við kennsluna, þá verði ríkissjóður að taka sinn þátt í þeim kostnaði og fræðslumálastjórn geta synjað um sinn hluta, ef ekki eru framkvæmd fyrirmæli hennar, sem gefin eru samkvæmt gildandi lögum og reglum um skólahald.

53. gr.

Greinin er tekin óbreytt að efni til upp úr gildandi fræðslulögum, að öðru leyti en því, að skólanefndum er ætlað að meta, hvenær hjálpar er þörf. Þar sem skólanefnd ber skylda til að sjá svo um, að börnin séu send í skóla, virðist eðlilegt, að hún meti skilyrðin til þess að fullnægja þeim kröfum.

X. KAFLI

54. gr.

Greinin er tekin óbreytt að efni upp úr gildandi fræðslulögum, og virðist hún ekki þurfa skýringa við.

55. gr.

Vísast til greinargerðar með 3. gr. frv. til laga um skólakerfi og skólaskyldu.

XI. KAFLI

56. gr.

Greinin er sett hér með hliðsjón af tveimur frumvörpum til laga um þessi efni, er lögð hafa verið fyrir Alþingi, þ. e. frv. til laga um breyting á lögum nr. 94 23. júní 1936, um fræðslu barna (1942 (59. löggjafarþing) — 93. mál) og frv. til laga um heilsuverndarstöðvar (lagt fyrir Alþingi á 63. löggjafarþingi, 1944).

Vísast hér til greinargerða og athugaseinda, er fylgja frumvörpum þessum.

Ákvæði til bráðabirgða.

Þessi ákvæði eru óhákvæmileg sökum farskólanna, meðan við þá verður að una.

Fylgiskjal 1.

Greinargerð fyrir 17. gr. frumv. til laga um fræðslu barna, þskj. 345/1934.

Helztu gallarnir, sem komið hafa í ljós við reynsluna á núverandi skipulagi, eru þessir:

1. Viðast er ekkert húsnaði fyrir farskólana, og verður því að semja við einstök heimili þennan og þennan veturnum um að taka kennara og börn í vist um lengri eða skemmtíma. Oft gengur þetta hörmulega illa, eins og við er að búast, þar sem engum ber skylda til að gera það. Vegna þessara örðugleika er viðast orðið mjög erfitt að fá nokkurn mann viljungan í skólanefnd. Oft verður niðurstaðan sú, að kennslan er látin fara fram þar, sem flest börn eru í heimili, án tillits til þess, hvort húsakynni séu viðunandi. Einhverjum kann nú að virðast svo, að húsnaði, sem hægt er að nota til íbúðar fyrir börn, sé einnig hæft til kennslu. En þar er ólíku saman að jafna. Fyrst er nú það, að húsakynni geta verið sæmileg fyrir heimilisfólk, þótt þau verði ófullnægjandi, t. d. loftrýmið, þegar nokkur aðkomubörn bætast við. Þá er kuldinn, sem oftast mun vera alvarlegasta hættan við kennslustofur farskólanna. Börnum heimilisins getur liðið sæmilega og heilsu þeirra engin hætta búin, meðan þau eru frjáls að því að vera ýmist úti á hreyfingu eða þar í húsinu, sem hlýjast er, t. d. eldhúsinu eða í baðstofu. Allt öðru máli gegnir, þegar börnin eru skylduð til að sitja um kyrrt við bóknám klukkustundum saman í stofu, þar sem annars er e. t. v. mjög lítið verið að vetrinum, og illa eða ekkert hitað. Þar við bætist svo, að sæti og borð eru alls ekki sniðin við barna hæfi og birtan oft ófullnægjandi. En þetta er einmitt sú raunasaga, sem margir farkennrar hafa að segja, að þeir eru, gegn betri vitund, neyddir til að kenna í stofum, þar sem heilsu barnanna og þeirra sjálfra er stefnt í tvísýnu vegna kulda, raka, loftleysis og óhæfilegra sæta og óhollrar birtu. Kunnuget er um farkennara

fleiri en einn, sem talið er með sterkum líkum, að hafi misst heilsuna af þessum ástæðum. Hvað mun þá um börnin, óhörfnuð á viðkvæmasta vaxtarskeiði? Hér er um mjög alvarlega hættu að ræða fyrir æsku sveitanna, og þarf skjótra umbóta við, ef vel á að fara.

2. Kjör og starfsskilyrði farkennara eru þannig, að flestum mun finnast það hreinasta neyðarbrauð að þurfa að hlíta þeim til lengdar. Auk húsaþynnanna, sem þegar er vikið að, eru launin hin hraklegustu, svo og þeir höfuðókostir, sem því fylgja, að hrekjast úr einum stað í annan með bækur og áhöld, eða réttara sagt nærrí bóka- og áhaldalaus, vantandi allt til alls. Flestir farkennrar eru ráðnir frá ári til árs og mjög réttlauðir gagnvart skólanefndum og háðir þeim. Mætti t. d. benda á ákveðið dæmi þess, að skólanefndir hafa sagt kennurum upp stöðunni vegna þess, að þeir hafa gert haerri kröfur en nefndinni líkaði til húsnæðis, áhalda og annarra starfsskilyrða. Þetta, sem nú hefur verið talið, og ýmislegt fleira, sem ekki er tök að rekja hér, verður þess valdandi: Í fyrsta lagi, að ómögulegt hefur reynzt að fá nógum hæfa menn til að taka að sér farkennslu í sveitum landsins. Í öðru lagi, þar sem hæfir menn fast, una þeir sjaldan starfinu nema stutta stund. Ættu allir að geta séð, hvílikur voði það er menningu sveitanna, ef nokkur hluti þeirra manna, sem taka að sér uppfræðslu æskunnar, veljast fremur til starfsins af því, að þeir eiga ekki annars úrkosti, en af áhuga og menntun til að rækja það, og ef hinir, menntuðu hæfileikamennirnir, sem fast til starfsins, hverfa frá því, jafnskjótt og þeim byðst eitthvað annað, eða eru hraktir á brott vegna þess, að þeir skilja hlutverk sitt og gera kröfur til að fá skilyrði til að rækja það sómasamlega. Þetta er því ískyggilegra, þar sem það er alkunn staðreynd, að árangur kennslustarfsins er, sennilega fremur en í flestum öðrum starfsgreinum, háður hæfileikum og menntun þess, er vinnur það. Það eitt, að börn farskólanna fái nýjan kennara á hverju ári, er mjög illt og hætt við, að sá maður hafi minni áhuga á starfinu og umbótum á fræðslumálum sveitarinnar, sem ætlar sér að flytja í burtu við fyrsta tækifæri.

3. Um 40% af þeim börnum, sem koma í farskólana 10 ára gömul, eru svo illa undirbúin, að þeim verður ekki hálft gagn af skólavistinni, og skólatíminn er svo stuttur, að engin von er til, að úr undirbúningsleysinu sé hægt að bæta. Sérstaklega gildir þetta um þá námsgreinina, sem mest á ríður, en það er lestrurinn. Hætt er við, og má reyndar telja alveg víst, að á næstunni fari lestrarundirbúningur heimilanna versnandi frá því, sem nú er, eftir því sem fólkini á heimilunum fækkar og einyrkjaheimilum fjölgar. Þá er og vert að benda á eina staðreynd í þessu sambandi, eigi síður mikilsverða, en hún er sú, að með fólksfækkuninni í sveitunum og þeirri atvinnu- og þjóðlifsbyltingu, sem farið hefur fram samtímis henni, hefur kippt burtu að mestu grundvellinum undan hinu forna menningaruppledji sveitaheimilanna. Það er alkunnugt, að frá því að Ísland byggðist, hefur ýmist blómgazt eða viðhaldizt sérkennileg og stórmerk menning í sveitum landsins. Það eitt, hvernig íslenzk tunga hélt velli í sveitunum, fögur og þróttmikil, gegnum langvarandi niðurlægingu og áþjánartímabil í sögu þjóðarinnar, sýnir bezt, hversu þróttmikið andlegt líf sveitirnar hafa alið og varðveitt, og það var ekki einungis boríð uppi af fáeinum mönnum, heldur öllum almenningi. Uppistaða þessarar menningar var tvímalalaust hin fjölmennu sveitaheimili með sinum fjölbreyttu vinnuháttum, mörgu tómstundum og margvislegu fræða- og fróðleiksstarfsemi. Á heimilunum drukku börn og ungligar í sig hina þjóðlegu menningu, kynntust sögu og bókmennum þjóðarinnar og lærdú flest þau störf, sem atvinnulíf þjóðarinnar þá útheimti af fullorðnum mönnum að kunna. Nú eru þessi uppeldisskilyrði sveitaheimilanna að miklu leyti úr sögunni og verða það sennilega ennþá viðar á næstu árum. Það virðist því einsætt, að ef ekkert verður að gert, þá muni menning sveitanna í náinni framtíð biða þann hnекki, sem þjóðinni allri stendur ískyggileg hætta af. En það, sem þarf að gera, er að skapa uppvaxandi kynslóð sveitanna menningarskilyrði í samræmi við kröfur og þarfir hins nýja

tíma. Bezta og að því er séð verður eina ráðið til þess er það, að láta börnumum í té ný menningarheimili, skóla, á líkan hátt og gert er ráð fyrir í frumvarpi þessu, og fá hina beztu og sérfróðstu menn til að veita þeim forstöðu.

Hið sama virðist hafa vakað fyrir millipinganefndinni í fræðslumálum frá 1922, og að hún telji heimavistarskóla-fyrirkomulagið hið eina til frambúðar. Telur hún, eftir svörum, er henni höfðu borizt við spurningum um þetta atriði, er hún hafði sent út um land, að sú skoðun sé orðin nokkuð almenn, að það sé hið rétta. En það er aftur á móti víst, að síðan 1922 hafa augu manna opnazt enn betur fyrir nauðsyn heimavistarskólanna í strjálbylinu, því að nú mun að kalla hver maður, sem vill af alvöru hugsa um þessi mál, sjá og skilja þá brýnu þörf, að ekki dugir að halda lengur áfram farskólabaslinu.

Af framantöldum ásteðum er farskólaþyrirkomulagið orðið alveg óviðunandi, og þetta finna menn orðið almennt. Má meðal annars sjá það á því, að þrátt fyrir kreppuna hafa á síðustu árum verið reistir 10 heimavistarskólar í sveitum, og a. m. k. 15 sveitir í viðbót eru nú í undirbúningi með að reisa slika skóla.

Það, sem við leggjum til, að komi í stað farskólanna, eru heimavistarskólar, því að skólar án heimavistar geta aðeins komið til greina þar, sem um mjög litlar vegalengdir er að ræða, vegna umhleypingasamrar veðrattu og ófullkomenna samgangna.

Pörfir fyrir breytt skipulag er þegar farin að gera vart við sig, en því miður hafa flestir þeir skólar, sem þegar eru reistir, verið byggðir að meira eða minna leytí án skipulags, hvað viðkemur gerð húsanna og viðáttu héraðsins, sem á sókn að þeim. Þetta t. d. hefur gert þá allt of dýra, en þó óhentuga. Þetta sýnir meðal annars hina brýnu þörf á skipulagningu þessara mála sem fyrst.

Margar mótbárur eru bornar fram gegn heimavistarskólum af þeim, sem ekki þekkja til slíkra skóla. Ein er sú, að aðstandendur barna hafi ekki efni á að kosta dvöl þeirra í heimavist, en þess er að gæta, að allur fjöldinn verður að senda börn sín að heiman til dvalar þann tíma, er þau stunda nám í farskólunum. Sú reynsla, sem fengizt hefur um dvalarkostnað i þeim heimavistarskólum, sem hafa starfað hér undanfarin ár, er, að kostnaður fyrir hvern nemanda á dag hefur viðast orðið frá 65—80 aurar, og er það yfirleitt minna en það, sem tekið er fyrir börn, þegar þeim er komið fyrir til dvalar á heimilum. Þetta hefur fengizt ódýrast á þann hátt, að saman hefur verið áætlun að haustinu yfir þau matvæli, sem ætlað er, að skólinn þarfnaðist yfir veturinn. Þessu er svo skipt niður á framsærendar barnanna, eftir því sem hentast þykir. Peir, sem búa næst skólanum, geta t. d. lagt til mjólk o. s. frv. Á þennan hátt er auðsætt, að fæðiskostnaður barnanna þarf ekki að verða tilfinnanlega meiri heldur en þau væru heima. Kaup ráðskonu er sums staðar að einhverju eða jafnvel að öllu leyti greitt úr sveitarsjóði, og verður það auðvitað til að létt að fæðiskostnaðinn. Yfirburði heimavistarskóla fram yfir farskóla til meiri beinnar fræðslu þarf ekki að bera saman, það er svo augljóst mál, betra húsnæði, auðveldara með öll kennsluáhöld og börnin samstæðari, því að þeim er þá skipað saman, sem samleið eiga, og öll aðstaða verður því einnig í því efni miklu betri. Sunir segjast ekki mundu trúua heimavistarskólum fyrir börnum sínum, vegna þess, að þeir ætla, að heilsu og siðferði barnanna sé þar sérstök hælda búin. Þá er að athuga þær mótbárur samanborið við farskólana.

Flest börnin verða að ganga lengri eða skemnumri veg í farskólana og þá auðvitað í slæmum veðrúum og ekki búin sem skyldi. Þegar á skólastaðinn kemur, verða þau að sitja í misjafnlega vel upphituðum og loftgóðum húsakynnum, þar sem kennslan fer fram. Kröfur um hollustuhætti alla í heimavistarskólum, bæði kennslustofu og svefnherbergja, eru langtum meiri en fjöldinn allur af sveitaheimilum getur enn þá uppfyllt. Hollusta fædis í heimavistarskólum virðist ekki ástæða til að ætla, að standi að baki því, sem allflest heimili hafa upp á að hjóða, þar sem efnið í matinn er fyrst og fremst það, sem heimilin leggja til.

Þá er það sú hliðin, sem veit að hinu síðferðislega uppeldi. Gert er ráð fyrir, að flestir heimavistarskólarnir rúmi í heimavistinni í einu nál. 20 börn. Vegna þess að ætlazt er til, að börnum þeim, sem sókn eiga að skólanum, sé þrískipt, verða þau börn, sem eru á hverjum tíma, lík að þroska, og er það mikill kostur, hæði vegna fræðslu og uppeldis. Það virðist nokkuð augljóst, að kennarar hafi betri aðstöðu til uppeldisáhrifa í heimavistarskólum en annars staðar. Í heiman-gönguskólum sleppir kennarinn hendinni af börnunum, jafnskjótt og þau fara úr skólanum á hverjum degi, en í heimavistarskólum fylgist kennarinn með þeim allan daginn, ekki aðeins í hinum eiginlegu kennslustundum, heldur lika utan þeirra. Hann matast með þeim, tekur þátt í leikjum þeirra, fylgist með í undir-búningsstarfi þeirra undir næsta dag o. s. frv.

Börnin hirða sjálf herbergi sín, og áhugi þeirra er glæddur fyrir snyrtilegri umgengni og reglusemi. Allt slikt er ólikt auðveldara og varanlegra í lifandi starfi en með áminningum einum.

Heimavistarskólar hafa þannig ótal tækifæri, sem hægt er að nota til þess að leggja trausta undirstöðu félagslegs þroska, samstarfs og háttprýði.

Á síðari árum hefur verið mikið um það rætt, hvað hægt sé að gera til þess að stöðva straum unga fólksins úr sveitum til sjávarþorpa og kaupstaða. Baráttá er þegar hafin til þess að gera sveitirnar byggilegri á ýmsan hátt, ræktun aukin, húsakynni bætt, samgöngur gerðar auðveldari með hverju ári, héraðsskólar reistir. Þetta er allt ágætt og miðar að því að skapa sveitafólkinu menningarskilyrði, en það má ekki gleymast, að ef þetta á að ná því marki, sem að er stefnt, verður andlegt og likamlegt uppeldi að haldast í hendur við hinum verklegu framfarir, en það er nú vafamál, að svo sé. Barnafræðslan í sveitunum hefur viða staðið í stað, síðan skólaskylda var lögboðin 1907. Allir ættu að geta séð, hversu slík kyrrstaða í undirstöðuatriðum menningar sveitanna er hættuleg fyrir þjóðarheildina. Nú verður að hefjast handa og hrinda í framkvæmd svo fljótt sem auðið er hinu langmesta menningarmáli sveitanna, sem nú kallar að, byggingu heimavistarskólanna.

— — —
Það virðist sjálfsagt, að fundið verði fast skipulag á slíkum skólum, svo að þeir gætu orðið byggðir í sama formi flestir eða allir. Glugga, hurðir og fjöldamargt fleira atti að „standardisera“ og bjóða svo út. Vinnuverkstæði gætu þá unnið þetta á þeim tíma, sem annars er lítið að gera, og selt það því ódýrara. Gæti þetta orðið báðum aðilum hagur.

Steypumót ætti að mega nota hin sömu við margu skóla, hvern eftir annan, og hafa þau svo vönduð, að ekki þyrfti að sléttu veggina á eftir. Efni allt á vitanlega að vera hægt að fá fyrir lægra verð en einstaklingar verða að gefa fyrir það, með því að bjóða það út og kaupa í einu til allra þeirra skóla, sem byggðir væru á sama ári.

Margt fleira mætti nefna, sem ætti að geta gert húsin ódýrar, ef unnið er af fyrirhyggju og skipulega af mönnum, sem vit hafa á þeim málum og nægilega reynslu. Það er vitanlega sjálfsagt, að fræðslumálastjórnin hafi sína trúnaðarmenn til að lita eftir byggingu þessara skóla eða jafnvel stjórna verkinu. Með því móti á líka að vera hægt að nota svo að segja eingöngu innansveitarmenn á hverjum stað til þess að vinna verkið.

Austurbæjarskólinn í Reykjavík mun hafa kostað um $1\frac{1}{2}$ milljón króna, en fyrir þá upphæð ætti að vera hægt að byggja 50—60 heimavistarskóla í sveit, eða allt að því $\frac{2}{3}$ þeirra skóla, sem byggja þarf. Það mun margur segja, að við höfum ekki efni á að byggja alla þessa skóla, en meðan þjóðin hefur efni á annaðhvort að lána einstökum mönnum fé til þess að byggja einnar fjölskyldu hús fyrir 25--60 þús. eða lofa þeim að græða svo mikið á sér, að þeir geti byggt fyrir eigið fé, hefur enginn rétt til þess að segja, að hún hafi ekki ráð á að fullnægja lægstu kröfum, sem gerðar eru til síðaðra þjóða nú á dögum í fræðslumálum.

Fylgiskjal 2.

Yfirlitsskýrsla um svör kennara og skólanefnda við spurningum milliþinga-nefndar í skólamálum.

Um miðjan veturinn 1943/44 sendi skólamálanefndin skólastjórum (kennurum) og skólanefndum allra fasta-, heimavistar- og farskóla spurningar þær, er hér fara á eftir:

I. Spurningar til skólanefndar/skólastjóra í föstum skólum (þ. e. í kaupstöðum, þorpum og sveitum).

1. Á hvaða aldri teljið þér, að skólanám barna eigi að hefjast? .....
2. Á hvaða aldursári teljið þér, að börn eigi að ljúka barnaskólanámi (fullnaðarprófi)? (Hér gæti komið til greina að ljúka barnaskólanámi fyrr en nú, enda nái skólaskylda þá einnig til framhaldsnáms.) .....
3. a. Teljið þér æskilegt, að skólaskylda — eða námsskylda — nái til unglings, eftir að barnaskólanámi er lokið? .....
- b. Ef svo er, þá til hvaða aldurs? .....
- c. Hvaða tilhögun telduð þér þurfa að hafa á því námi? .....
4. Teljið þér þörf á því að auka kennslu 7—10 ára barna frá því, sem nú er? ....
  - a. Ef svo er, hve margar kennslustundir ætti þá hver aldursflokkur að fá á viku? .....
  - b. Hvað teljið þér þurfa að gera til þess að auka fjölbreytni námsefnisins? ....
5. Teljið þér vor- og haustskóla-fyrirkomulagið heppilegt, eins og því er nú háttar, eða teljið þér hagkvæmara, að skólatími yrði hinn sami fyrir öll börn til fullnaðarprófs? .....
6. Hvað teljið þér hæfilegt, að barnaskólinn í yðar skólahverfi starfi marga mánuði og frá hvaða tíma að haustinu? .....
7. Teljið þér þörf á því, að komið verði á fót smábarnaskólum fyrir 5—7 ára börn? .....
8. Hvaða tillögur, aðrar en ofangreindar spurningar gefa tilefni til, viljið þér gera um barnafræðsluna? .....

II. Spurningar til skólanefndar/skólastjóra heimavistarbarnaskóla.

1. a. Teljið þér, að heimilin í skólahverfi yðar geti almennt annatz fræðslu barna til 10 ára aldurs eða lengur? .....
- b. Ef ekki, hvaða ráðstafanir teljið þér þurfi að gera til úrbóta?
2. Á hvaða aldursári ættu börn að koma í heimavistarskóla? .....
3. Á hvaða aldursári teljið þér, að börn eigi að ljúka barnaskólanámi (fullnaðarprófi)? (Hér gæti komið til greina að ljúka barnaskólanámi fyrr en nú, enda nái skólaskylda þá einnig til framhaldsnáms.) .....
4. a. Teljið þér æskilegt, að skólaskylda — eða námsskylda — nái til unglings, eftir að barnaskólanámi er lokið? .....
- b. Ef svo er, þá til hvaða aldurs? .....
- c. Hvaða tilhögun telduð þér þurfa að hafa á því námi? .....
5. Hvað teljið þér hæfilegt, að barnaskólinn í yðar skólahverfi starfi marga mánuði og frá hvaða tíma að haustinu? .....
6. Hvernig fellur foreldrum eða forráðamönnum við heimavistarskólahaldið í yðar skólahverfi? .....
7. a. Vitið þér til þess, að óskir séu til um það í yðar skólahverfi að breyta skólahaldinu frá því, sem nú er (t. d. að leggja niður heimavistarskólann)? ....
  - b. Ef svo er, hvers vegna og í hvaða horf vilja menn breyta skólahaldinu? ....
8. Hvaða tillögur, aðrar en framangreindar spurningar gefa tilefni til, viljið þér gera um barnafræðsluna? .....

III. Spurningar til skólanefndar/kennara í farskólum.

1. a. Teljið þér, að heimilin í skólahverfi yðar geti almennt annaðst fræðslu barna til 10 ára aldurs eða lengur? ....
- b. Ef ekki, hvaða ráðstafanir teljið þér þurfi að gera til útbóta? ....
2. a. Teljið þér, að farskólahaldið fullnægi þeim kröfum, sem aðstandendur vilja, að fullnægt verði um fræðslu barna sinna? ....
- b. Ef ekki, teljið þér, að hægt sé að endurbæta svo farskólahaldið, að skynsamlegum kröfum um fræðslu barnanna verði fullnægt, og í hverju ættu þér endurbætur að vera fólgnar?
3. Hverjir eru aðalannmarkar á farskólahaldinu, og í hverju eru þeir fólgjur? ....
4. Teljið þér, að farskólahaldið ætti að leggjast niður, og ef svo er, hvaða skipun fræðslunnar teljið þér, að ætti að koma í staðinn?
5. Á hvaða aldursári teljið þér, að börn eigi að ljúka barnaskólanámi (fullnaðarprófi)? (Hér gæti komið til greina að ljúka barnaskólanámi fyrr en nú, enda nái skólastylda þá einnig til framhaldsnáms.)
6. a. Teljið þér æskilegt, að skólastylda — eða námsskylda — nái til unglings, eftir að barnaskólanámi er lokið? ....
- b. Ef svo er, þá til hvaða aldurs? ....
- c. Hvaða tilhögur telduð þér þurfa að hafa á því námi? ....
7. Hvaða tillögur, aðrar en ofangreindar spurningar gefa tilefni til, viljið þér gera um barnafræðsluna?

Á fylgiskjali 3, er fylgir frv. til laga um skólakerfi og fræðsluskyldu, er gerð grein fyrir því, hve mörg svör bárust, og enn fremur, hvernig þau féllu, er við koma skólastylda o. þ. u. l. Visast því til umrædds fylgiskjals í þessu efni.

Par eð tiltölulega fáir svöruðu spurningunum I 3 c, I 4 b, II 4 b og III 6 c svo, að á því væri nokkuð að græða, þá verður sleppt að gera grein fyrir þeim svörum.

Hér fer á eftir greinargerð fyrir algengustu svörum við aðrar spurningar.

I. Frá föstum skólum.

4. sp. Teljið þér þörf á því að auka kennslu 7—10 ára barna frá því, sem nú er?
  - a. Ef svo er, hve margar kennslustundir ætti þá hver aldursflokkur að fá á viku?

Svör	Skólastj.		Skólan.		Svör alls
	já	nei	já	nei	
Úr kaupstöðum	6	2	1	3	12
— þorpum	10	16	7	7	40
— sveitum	12	6	9	4	31
Alls	28	24	17	14	83

4. sp. a. svara flestir á þann veg, að lágmarks-kennslustundafjöldi 7—9 ára barna þurfi að vera 18—24 std. á viku (þ. e. 18 std. f. 7 ára börn, 21 fyrir 8 ára og 24 std. fyrir 9 ára börn).

5. sp. Teljið þér vor- og haustskóla-fyrirkomulagið heppilegt, eins og því er nú háttar, eða teljið þér hagkvæmara, að skólatími yrði hinn sami fyrir öll börn til fullnaðarprófs?

Svör	Jafn timi		Misj. timi		Svör alls
	skstj.	skn.	skstj.	skn.	
Úr kaupstöðum	1	1	7	3	12
— þorpum	8	5	16	9	38
— sveitum	9	9	4	5	27
Alls	18	15	27	17	77

6. sp. *Hvað teljið þér hæfilegt, að barnaskólinn i yðar skólahverfi starfi marga mánuði og frá hvaða tíma að haustinu?*

Svör	5-6 mán. ke.* skn.	7 mán. ke. skn.	7½ mán. ke. skn.	8 mán. ke. skn.	8½ mán. ke. skn.	9 mán. ke. skn.
Úr kaupstöðum	" " 1 "	" " "	" " "	" " "	2 2	6 1
— þorpum	" " 6 5 3	" " 1 9 7	" " 1 9 7	" " 1 9 7	" " 1 9 7	3 3 3 3 3
— sveitum	7 6 11 5 3	2 4 3	3 2 4 3	3 2 4 3	1 1	1 1
Alls	7 6 17 11 6 3	13	10	3	3	14 4

6—7½ mán. skólar byrji í okt., 8—8½ mán. skólar frá 15. sept. til 1. okt. og 9 mán. skólar um miðjan sept.

7. sp. *Teljið þér þörf á því, að komið verði á fót smábarnaskólum fyrir 5—7 ára börn?*

Svör	Já skstj. skn.	Nei skstj. skn.	Svör alls
Úr kaupstöðum	5 3	3 1	12
— þorpum	8 5	13 8	34
— sveitum	3 „	12 7	22
Alls	16 8	28 16	68

Neikvæðu svörunum fylgdi víðast sí viðbót, að kennrarar ættu að líta eftir því, að heimilin reyndu að leiðbeina börnunum eða einhver smástyrkur yrði veittur til smábarnaskóla.

8. sp. *Hvaða tillögur, aðrar en ofangreindar spurningar gefa tilefni til, viljið þér gera um barnafræðsluna?*

Við þessari spurningu voru allmargvisleg svör, sem þó hnigu flest í sömu átt. Bent var aðallega á eftirtalin atriði:

1. Auka þarf félagsstarf meðal barna, eftirlit með leikjum þeirra o. þ. h.
2. Sérskólar verði stofnaðir fyrir þau börn, sem ekki eiga samleið með öðrum (normal) skólabörnum, og þeim valið námsefni og verkefni við sitt hæfi.
3. Bætt veri aðstaða barna til heimanáms — þ. e. undirbúnings undir dagleg skólastörf — annaðhvort með bættum húsakosti heimilanna eða með lesstofu fyrir börn
4. Aðstaða til skólanáms verði bætt með auknum og betri húsakosti skólanna, á-höldum, námsbókum o. þ. u. l.
5. Í skólum — og þá einkum fámennum — þar sem kennararnir geta ekki kennt sérgreinar, svo sem handavinnu, söng, leikfimi o. fl., þyrfti farandkennara í téðum greinum.
6. Höfuðáherzla verði lögð á móðurmálið og þjóðleg fræði.
7. Aukið náms- og kennslueftirlit.

II. Frá heimavistarskólum:

1. sp. a. *Teljið þér, að heimilin í skólahverfi yðar geti almennt annatz fræðslu barna til 10 ára aldurs eða lengur?*

b. *Ef ekki, hvaða ráðstafanir teljið þér þurfi að gera til úrbóta?*

Svör a: Já sögðu 3 skólastj. og 5 skólanefndir. Já, en þó ekki án hjálpar til þeirra heimila, sem ekki geta fullnægt skyldu sinni, sögðu 5 skólastjórar og 2 skólanefndir. Nei sögðu 8 skólastj. og 3 skólanefndir.

b: Þessu svöruðu flestir þannig, að hafa þyrfti kennslu haust og vor fyrir 7—10 ára börn og eftirlit að vetrinum með námi þeirra.

* Hér er átt við skólastjóra.

2. sp. Á hvaða aldursári ættu börn að koma í heimavistarskóla?

Svör: Af 17 skólastj. segja 2 um 8 ára, 4 segja 7—10 ára eftir ástæðum, 2 um 9 ára, 8 um 10 ára og 1 um 12 ára aldur. Langflestir skólanefndir telja 10 ára aldur hæfilegastan til þess að byrja heimavistarskólanám.

5. sp. Hvað teljið þér hæfilegt, að barnaskólinn í yðar skólahverfi starfi marga mánuði og frá hvaða tíma að haustinu?

Svör: Hæfilegan starfstíma heimavistarskóla telja 5 skólastjórar vera 6 máð., 5 skólastj. 7 máð., 4 skólastj. 7½—8 máð., 1 skólastj. 8½ máð. og 1 skólastj. 9 máð. Flestar telja hæfilegt að byrja 1.—20. okt., nema 2 þeir síðastöldu, sem vildu auðvitað byrja fyrr. Flestar skólanefndir telja 6—7 máð. hæfilegan starfstíma, en 2 skólanefndir vilja 8 máð.

6. sp. Hvernig fellur foreldrum eða forráðamönnum við heimavistarskólahaldið í yðar skólahverfi?

7. sp. a. Vitið þér til þess, að óskir séu til um það í yðar skólahverfi að breyta skólahaldinu frá því, sem nú er (t.d. að leggja niður heimavistarskólan)?

b. Ef svo er, hvers vegna og í hvaða horf vilja menn breyta skólahaldinu?

Svör við 6. og 7. sp. Bæði skólastj. og skólanefndir segja, að vel líki við heimavistarskólana, og sunir segja mjög vel. Engar óskir um breytingu.

8. sp. Hvaða tillögur, aðrar en framangreindar spurningar gefa tilefni til, viljið þér gera um barnafraðsluna?

Svör voru yfirleitt svipuð og frá föstu skólunum. Enn fremur lögð áherzla á það, að heimavistarskólar verði ekki jafnframt samkomuhús og keppa beri að því, að heimavistarskólarnir verði það fjölmennir, að starf verði fyrir a. m. k. 2 kennara við hvern skóla.

III. Frá farskólum:

Svör bárust frá skólanefndum og kennurum — ýmist hvorum aðila fyrir sig eða báðum — úr 100 farskólahverjum af 118. Í þessum skólahverfum (118) voru 53 far-kennarar með kennararéttindum og 72 réttindalausir.

Svör bárust frá 69 skólanefndum, 42 kennurum með kennararéttindum og 48 réttindalausum.

1. sp. a. Teljið þér, að heimilin í skólahverfi yðar geti almennt annazt fræðslu barna til 10 ára aldurs eða lengur?

b. Ef ekki, hvaða ráðstafanir teljið þér þurfi að gera til úrbóta?

Svör við a og b: Tæpur þriðjungur þeirra, er svoruðu þessu, taldi, að aðstandendur gætu annazt fræðsluna til 10 ára aldurs, en flestir þeirra tóku þó fram, að veita þyrfti einhverja aðstoð og auka þyrfti eftirlit með fræðslu þessara barna. Rúmlega $\frac{2}{3}$ svör-uðu neitandi.

2. sp. a. Teljið þér, að farskólahaldið fullnægti þeim kröfum, sem aðstandendur vilja, að fullnægt verði um fræðslu barna sinna?

b. Ef ekki, teljið þér, að hægt sé að endurbæta svo farskólahaldið, að skynsamlegum kröfum um fræðslu barnanna verði fullnægt, og í hverju ættu þær endurbætur að vera fólgnar?

Svör við 2 a:	m. prófi	Kennarar þróflausir	Skóla- nefndir	Svör alls
já	6	11	6	23
já, en með hjálp	2	6	14	22
tæplega	"	4	6	10
nei	34	20	37	91
Alls	42	41	63	146

2 b: Þeir, sem telja, að una megi við farskólahaldið (2 a já — tæplega) vilja endurbæta það með betri húsakynnum, fækkan kennslustaða, lengri kennslutíma o. þ. u. l.

3. sp. *Hverjir eru aðalannmarkar á farskólahaldinu, og i hverju eru þeir fólnir?*

Svör: Aðalannmarkar á farskólahaldi eru af langflestum taldir þessir: Of margir kennslustaðir, slæm og af lítill húsakynni, ófullnægjandi skólahúsgögn og kennslutæki, erfiðleikar að útvega kennslustaði og dvalarstaði fyrir kennara, erfitt að flytja kennara og áhöld, of löng skólaganga fyrir börnin, erfitt að flokka börnin eftir aldri og getu, lítill eða engin kennsla í sérgreinum, tið kennaraskipti, ekki fást kennaraprófsmenn, erfiðleikar með næði til heimanáms og lesturs o. fl., o. fl.

4. sp. *Teljið þér, að farskólahaldið ætti að leggjast niður, og ef svo er, hvaða skipun fræðslunnar teljið þér, að ætti að koma í staðinn?*

Svör	Kennarar m. prófi	Skóla- nefndir	Svör alls
	þróflausir		
Já	39	53½	122½
Vafasamt	6	3	9
Nei	2	11½	19½
Alls	41	68	151

Í stað farskólanna telja 39 kennaraprófsmenn, 30 þróflausir kennarar og 53½ skólanefnd að koma eigi heimavistarskólar. Á 4 stöðum er talið, að ef ekki fáist heimavistarskóli, megi e. t. v. leysa vandræðin með heimangönguskóla.

7. sp. *Hvaða tillögur, aðrar en ofangreindar spurningar gefa tilefni til, viljið þér gera um barnafræðsluna?*

Svör: Í aðalatriðum er talið þurfa endurbætur í samræmi við það, sem fram kemur í öðrum svörum frá farskólunum, og mjög víða er drepið á hið sama og í I 8 og II 8.

Fylgiskjal 3.

SAMBAND ÍSLENZKRA BARNAKENNARA

Hér með tilkynnist yður, að þessar samþykktir voru gerðar á uppeldismálaþingi S. Í. B., er háð var í Reykjavík 18.—20. júní s. l.:

Almennt kennaraþing, haldið í Reykjavík dagana 18.—20. júní, lítur svo á, að skilyrðislaust háskólanám sé ákjósanlegasta lausn kennaramenntunarinnar, eins og tekið er fram í greinargerð með frumvarpi milliþinganeftndar í skolamálum. Hins vegar getur þingið að svo stöddu fallizt á frumvarp milliþinganeftndarinnar sem viðunandi lausn, unz bætur verða ráðnar á þeirri kennarafað, sem framkvæmd nýrra fræðslulaga vantánlega hefur í för með sér, og aðrar ástæður leyfa, að háskólapróf í uppeldisfræðum verði gert að skilyrði fyrir kennararéttindum. Að öðru leyti visar þingið til ályktana síðasta fulltrúaþings um þetta mál.

Pá lýsir þingið ánaegju sinni yfir þeim ákvæðum frumvarpsins, að almennt kennarapróf verði gert að skilyrði fyrir kennsluréttindum handiða- og íþróttakenara. Sömu ákvæði séu og latin gilda um húsmæðrakennara.

Eftirfarandi breytingum á frumvarpi milliþinganeftndar um fræðslu barna vill þingið beina til nefndarinnar:

1. Við 3. gr. 1. málsg. a) Á eftir orðinu „meðmálum“ komi: skólastjóra og, --- b) í stað orðanna „og getur hann þá numið“ komi: og nemur hann þá.
2. Við 14 gr. a) Þingið beinir því til milliþinganeftndarinnar, hvort ekki muni hagkvæmara, að ríkið greiddi allan stofnkostnað við byggingu skólahúsa í þágu barnafræðslunnar, enda yrðu tryggðir öruggir tekjustofnar til þess. b) Í stað orðsins „nauðsynlegustu“ komi: nauðsynleg.
3. Aftan við 18. gr. komi: Séu kennslustundir lengri, breytist kennslustundafjöldi í hlutfalli við það.

4. Við 24. gr. Fyrsta málsgrein orðist þannig: Tölu fastra kennara skal miða við það, að 40 börn komi á hvern kennara, sem kennir fulla kennslu í 9 mánuði, en tala þessi lækki í réttu hlutfalli við styttingu kennslutímans. Þó skulu hverjum kennara ekki ætluð fleiri en 30 börn, þar sem 1—2 kennrarar starfa við skóla.
5. Orðið háttvísí bætist inn í 1. gr. frumvarps skólamálanefndar.
6. Við 45. gr. Í fyrsta lið falli niður: „með gallalitlum framburði“ og „nokkurn veginn ritvillu- og mállytalausa“.

Kennaraþingið lýsir ánægju sinni yfir frumvarpi milliþinganeftndar í skólamálum um skólakerfi og fræðsluskyldu og heitir á kennarasamtökum að fylgja fast eftir, að það nái fram að ganga.

Kennaraþingið 1945 beinir þeim tilmælum til fræðslumálastjóra, að barnaskólum verði árlega sent prófverkefni fyrir öll prófskyld börn í lestri, stafsetningu, málfræði og reikningi.

Kennaraþingið 1945 leggur sérstaka áherzlu á, að milliþinganeftnd i skólamálum taki upp í frumvarp um fræðslu barna ákvæði, sem tryggja, að sérhvert skólahverfi á landinu hafi fullnægjandi skólahús innan ákveðins tíma, þannig, að á hverju ári þess tímabils verði byggð skólahús fyrir ákveðinn hluta af þeim skólahverfum, sem nú vantar húsnæði.

Kennaraþingið 1945 samþykkir að óska eftir, að 27. gr. frumvarps milliþinganeftndar í skólamálum verði breytt þannig, að í stað „hlutfallskosningu að nýkosinni sveitarstjórn“, komi: samtímis og hreppsnefnd utan kaupstaða, en í kaupstöðum af nýkosinni bæjarstjórn með hlutfallskosningu.

Þar, sem barnavina- eða uppeldismálfelög eru starfandi, er þeim heimilt að kjósa two menn til viðbótar í skólanefndina.

Almennt kennaraþing Samb. ísl. barnakennara, haldið í Reykjavík dagana 18.—20. júní 1945, beinir þeirri eindregnu áskorun til hins háa Alþingis, að það samþykki þau frumvörp milliþinganeftndar í skólamálum, sem þingið hefur fjallað um, en þau eru: 1) Frumvarp til laga um skólakerfi og fræðsluskyldu, 2) Frv. til laga um fræðslu barna, 3) Frv. til laga um gagnfræðanám, 4) Frv. til laga um menntun kennara, og 5) Frv. til laga um tilrauna- og æfingaskóla.

Reykjavík, 7. ág. 1945.

F. h. Sambands ísl. barnakenara.

Ingimar Jóhannesson,
form.

Til milliþingneftndar í skólamálum.

Fylgiskjal 4.

MILLIÐINGANEFTND Í SKÓLAMÁLUM

Reykjavík, 4. sept. 1945.

Dagana 18.—20. júní síðastli. var haldið almennt uppeldismálaþing hér í Reykjavík, er S. I. B. boðaði til, og sóttu það hátt á 2. hundrað kennrarar viðs vegar að af landinu.

Umræðuefnir þingsins voru frumvörp milliþinganeftndar í skólamálum og þó einkum frumv. til laga um fræðslu barna, er milliþinganeftndin hafði sent kennurum og fleirum til athugunar og umsagnar.

Álit og tillögur uppeldismálaþingsins fylgja hér með.

Viðvíkjandi einstökum atriðum í athugasemnum uppeldismálaþingsins vill skólamálanefndin taka fram eftirfarandi:

- ad 1. a og b) Nefndin fellst á breytingartillögur uppedismálaþingsins, þ. e.,
 a) að á eftir orðinu „meðmæli“ í fyrstu málsgrein 3. gr. komi: skólastjóra
 og .... b) í stað orðanna „og getur hún þá numið“ í síðustu málsgr. sömu
 greinar komi: og nemur hún þá — — —.
- ad 2. a) Nefndin telur ekki tímabært að ætlast til þess, að rikið byggi alla skóla,
 enda þótt það væri e. t. v. æskilegast, og getur því ekki fallizt á umrædda
 breytingartillögu.
- ad 2. b) Nefndin telur ekki skipta máli, hvort siðast í annarri málsgr. 14. gr. verði
 sagt „nauðsynlegustu“ eða „nauðsynleg“ skólahúsgögn.
- ad 3. Nefndin telur ekki ástæðu til þess að bæta neinu við 18. gr., þar eð það
 liggar í hlutarins eðli, að kennslustundafjöldi breytist í samræmi við lengd
 kennslustunda.
- ad 4. Rökin fyrir því, að þess sé þörf að ætla færri börn á hvern kennara í fá-
 mennum barnaskólum, eru þau, að þar sé ekki hægt að skipta börnum í deildir
 eftir aldrí og getu eins og í stærri skólunum. Enda þótt nefndinni sé þetta
 ljóst, þá fellst hún ekki á breytingartillögu uppedismálaþingsins, eins og
 hún er orðuð. Hins vegar vill nefndin gefa fræðslumálastjórninni laga-
 heimild til þess að taka tillit til þessa. Jafnframt telur nefndin rétt, til sam-
 ræmis við launalög o. fl., að miða barnafjölda á kennara við 9 máð. starf, og
 leggur hún því til, að fyrri málsgr. 24. gr. verði orðuð á þessa leið:
- „Tölu fastra kennara skal miða við það, að 40 börn komi á hvern kennara,
 sem kennir fulla kennslu í 9 mánuði, en 5 börnum færra fyrir hvern
 mánuð, er hann kennir skemur. Eftir reglum, er fræðslumálastjórn setur,
 skal þó ætla nokkru færri börn á kennara í skólum með færri en 150 nem-
 endum. Sérkennurum í sundi og handavinnu skal ætla sem næst helmingi
 færri börn en öðrum kennurum.“
- ad 5. Telur nefndin óþarf, þar eð hún telur, að „háttvísí“ felist í ákvæðum 1. gr.
 um heilbrigð lífsviðhorf og hollar lífsvenjur.
- ad 6. Nefndin fellst ekki á þessa breytingartillögu, þar eð hún telur sít of mikils
 krafzit í þeim efnum, er þar um ræðir.

Viðvikjandi öðrum breytingartillögum uppedismálaþingsins vill nefndin taka
 fram, að hún telur, að þær séu ekki til bóta.

Petta tilkynnist yður, hæstvirti menntamálaráðherra, með ósk um, að þér
 kynnið efni bréfs þessa og meðfylgjandi fskj. þeirri þingnefnd, sem væntanlega fær
 frumvarp til laga um fræðslu barna til meðferðar á næsta Alþingi.

F. h. milliþinganefndar í skólamálum.

Ásmundur Guðmundsson. Helgi Eliasson.

Til menntamálaráðherra.